

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

खालील उतारा वाचून 1 ते 5 प्रश्नांची उत्तरे द्या.

गांधीजींनी अहिंसेचा एक तत्व म्हणून स्वीकार केला होता. अहिंसा हे गांधीजींच्या जीवनाचे एक अंगच होते. परंतु काँग्रेसमधील त्यांच्या बहुतेक समकालीनांना-चित्तरंजनदास, मोतीलाल नेहरू, जवाहरलाल नेहरू, मौलाना आझाद, सरदार पटेल, आचार्य नरेंद्र देव आणि इतरांना अहिंसा ही एक धोरणात्मक बाब वाटत असे. राजकीय धोरण व राजकीय कृती या नात्याने अहिंसा ही काँग्रेसच्या रणनीतीचा एक अंगभूत भाग होती. खरे तर काही आवश्यक बाबतीत 'व्यापक जनसंघटनांच्या आधारे चालविण्यात येणारी एक वर्चस्ववादी चळवळ' या भारतीय राष्ट्रीय चळवळीच्या स्वरूपाचा, अहिंसा एक अंगभूत भाग होती. वर्चस्ववादी जनआंदोलनाच्या स्वरूपामुळेच अहिंसा राष्ट्रीय चळवळीचा एक मूलभूत घटक ठरली होती.

चळवळीने अहिंसक प्रकार स्वीकारल्याने सर्वसामान्य जनतेला या चळवळीत सहभागी होता आले. हिंसक चळवळीमध्ये तिला अशा रीतीने सहभागी होणे शक्य झाले नसते. स्त्रियांच्या सहभागाबाबत ही गोष्ट विशेष खरी होती. सशस्त्र लढ्यात स्त्रियांना मोठ्या संख्येने सहभागी होणे अवघड गेले असते. तथापि, यातना सहन करण्याच्या, लाठीमाराला तोंड देण्याचा, उन्हाळ्यात किंवा हिवाळ्यात तासन्तास निदर्शने करण्याच्या बाबतीत स्त्रिया पुरुषांपेक्षा कदाचित अधिक प्रबळ होत्या. चळवळीच्या व राजकीय वर्तनाच्या अहिंसक प्रकाराचा संबंध वसाहतवादी राज्याच्या अर्ध-वर्चस्ववादी, अर्ध-एकाधिकारशाही स्वरूपाशी व ब्रिटनमधील राजकीय व्यवहाराच्या लोकशाही स्वभावाशी होता. सर्वात महत्वाचे म्हणजे नैतिक शक्तीच्या मैदानात लढणे असा अहिंसेचा अर्थ होता. सर्वसामान्यांच्या अहिंसक चळवळी वसाहतवादी अधिकाऱ्यांना नेहमीच अडचणीत टाकतात. शांतताप्रिय सत्याग्रहींवर बलप्रयोग झाल्यावर पाशवी शक्ती ही वसाहतवादी राज्याच्या सत्तेचा खरा आधार आहे, हे उघड होते. खरे तर, सर्वसामान्यांची चळवळ राज्यकर्त्यांसमोर एक शृंगापत्ती उभी करते. ती चळवळ शांततामय असल्याने दडपून टाकण्याची त्यांची तयारी नसल्यास ते आपल्या वर्चस्वाचा एक महत्वाचा भाग गमावून बसतात; कारण आंदोलनकर्ते प्रचलित वसाहतवादी कायद्याचा भंग करीतच असतात. त्यांच्याविरुद्ध कारवाई न केल्यास वसाहतवादी सरकारने आपला प्रशासकीय अधिकार सोडला असून त्याची राज्य करण्याची क्षमता नाही, असाच संदेश त्यातून जातो. त्यांनी बलप्रयोगाने चळवळ दडपली, तरी त्यांचीच हार होते; कारण एका शांततापूर्ण चळवळीचा व अहिंसक मार्गाने कायदा मोडणाऱ्यांचा बंदोबस्त बलप्रयोगाने करणे नैतिकदृष्ट्या समर्थनीय ठरत नाही. जनसामान्यांच्या अहिंसावादी चळवळीसमोर राज्यकर्त्यांचा कधीच विजय होत नाही. दुसऱ्या बाजूला राष्ट्रीय चळवळीकडे विजयी होणारी रणनीती असते. सर्वसामान्यांच्या अहिंसक चळवळीला आम जनतेचा पाठिंबा असतो. तिच्यापुढे अर्ध-लोकशाही राजवटीची काहीच मात्रा चालत नाही. व्यवहारात वसाहतवादी अधिकारी नेहमीच दोलायमान अवस्थेत हेलकावत राहतात आणि शेवटी बहुतेक वेळा चळवळ दडपून टाकतात. अहिंसक चळवळ दडपून टाकल्याने त्यांची प्रतिमा डागाळते; एक प्रकारे त्यांच्या वर्चस्वालाच धक्का पोहोचतो. ताकद व जबरदस्ती हाच वसाहतवादी राजवटीचा खरा आधार असल्याचे उघडकीस येते. परिणामी वसाहतवादी राजवटीचे वर्चस्व किंवा तिचा नैतिक आधार कणाकणाने नष्ट होत जातो.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

Read the following passage and answer the questions 1 to 5.

For Gandhiji non-violence was a matter of principle. But for most of his contemporaries in the Congress-C.R. Das, Motilal Nehru, Jawaharlal Nehru, Maulana Azad, Sardar Patel, Acharya Narendra Dev and so on – it was a matter of policy. As policy and as form of political action and behaviour, it was an essential component of the overall strategy of the National Congress. In fact, non-violence was in some essential ways integral to the nature of the Indian National Movement as a hegemonic movement based on wide mass mobilization. It was because of this hegemonic and mass character of the National Movement that non-violence became one of its basic elements.

The adoption of non-violent forms of struggle enabled the participation of the mass of the people who could not have participated in a similar manner in a movement that adopted violent forms. This was particularly true of women's participation. Women would have found it difficult to join an armed struggle in large numbers. But when it came to undergoing suffering, facing lathi charges, picketing for hours on end in the summer or the winter, women were probably stronger than men. Non-violence as a form of struggle and political behaviour was also linked to the semi-hegemonic, semi-authoritarian character of colonial state and the democratic character of the polity in Britain. Non-violence meant above all fighting on the terrain of moral force. Non-violent mass movements placed the colonial authorities in the wrong and exposed the underpinning of colonial state power in brute force, when the authorities used armed force against peaceful Satyagrahis. In fact a non-violent mass movement put the rulers on the horns of a dilemma. If they hesitated to suppress it because it was peaceful, they lost an important part of their hegemony, because the civil resisters did break existing colonial laws; not to take action against them amounted to the abdication of administrative authority and a confession of the lack of strength to rule. If they suppressed the movement by use of force, they still lost, for it was morally difficult to justify the suppression of a peaceful movement and non-violent law-breakers through the use of force. They were in a no-win situation. The National Movement had, on the other hand, a winning strategy; a semi-democratic rule had

---

कच्चा कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

no answer to a mass movement that was non-violent and had massive popular support. In practice the colonial authorities constantly vacillated between the two choices, usually plumping in the end for suppression. By taking resource to suppression of a non-violent movement, they had to suffer constant erosion of hegemony by exposing the basic underpinning of colonial rule in force and coercion. Consequently, the hegemony of colonial rule or its moral basis was destroyed bit by bit.

---

1. सर्वसामान्यांच्या अहिंसक चळवळी वसाहतवादी अधिकाऱ्यांना नेहमीच अडचणीत टाकतात, कारण _____.

- (1) जनसामान्यांच्या अहिंसक चळवळीसमोर राज्यकर्त्यांचा कधीच विजय होत नाही.
- (2) सर्वसामान्यांची चळवळ राज्यकर्त्यांसमोर एक शृंगापत्ती उभी करते.
- (3) शांतताप्रिय सत्याग्रहींवर बलप्रयोग झाल्यावर पाशवी शक्ती ही वसाहतवादी राज्याच्या सत्तेचा खरा आधार आहे, हे उघड होते.
- (4) वसाहतवादी राजवटीचे वर्चस्व किंवा तिचा नैतिक आधार कणाकणाने नष्ट होत जातो.

Non-violent movements of the common people always put colonial authorities in trouble, because _____.

- (1) The rulers never win against the non-violent movement of the masses.
- (2) The movement of the common people raises a hornet's nest in front of the rulers.
- (3) When force is used against the peaceful satyagrahis, it becomes clear that brute force is the real basis of the power of colonial state.
- (4) The dominance or moral basis of the colonial regime is gradually being destroyed.

2. खालील विधाने वाचा :

- ‘व्यापक जनसंघटनांच्या आधारे चालविण्यात येणारी एक वर्चस्ववादी चळवळ’ असे भारतीय राष्ट्रीय चळवळीचे स्वरूप होते.
- वर्चस्ववादी जनआंदोलनाच्या स्वरूपामुळेच अहिंसा राष्ट्रीय चळवळीचा एक मूलभूत घटक ठरली होती.
- चळवळीचे अहिंसक प्रकार स्वीकारल्याने सर्वसामान्य जनतेला या चळवळीत सहभागी होता आले.

पर्यायी उत्तर -

(1) b हे विधान a चे कारण आहे	(2) a हे विधान b चा परिणाम आहे
(3) c हे विधान a चे कारण आहे	(4) c हे विधान b चा परिणाम आहे

Read the statements :

- The Indian National Movement was in the form of a ‘hegemonic movement carried out on the basis of broad mass organization’.
- Non-violence became a fundamental element of the National Movement due to the hegemonic nature of the mass movement.
- The adoption of non-violent forms of movement enabled the common people to participate in this movement.

Answer option -

(1) b is the cause of a	(2) a is the effect of b
(3) c is the cause of a	(4) c is the effect of b

3. असत्य विधान ओळखा.

- सर्वसामान्यांच्या अहिंसक चळवळीला आम जनतेचा पाठिंबा असतो.
- वसाहतवादी राजवटीचे वर्चस्व किंवा तिचा नैतिक आधार कणाकणाने नष्ट होत जातो.
- अहिंसक चळवळ दडपून टाकल्याने वसाहतवादी राजवटीच्या वर्चस्वालाच धक्का पोहोचतो.
- लोकवाद व नैतिकता हाच वसाहतवादी राजवटीचा खरा आधार असल्याचे उघडकीस येते.

Identify the incorrect statement.

- The non-violent movement of the common people has the support of the general public.
- The dominance or moral basis of the colonial regime is gradually being destroyed.
- Suppressing non-violent movements undermines the dominance of colonial rule.
- It is revealed that populism and morality are the true basis of colonial rule.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

4. स्त्रियांना भारतीय राष्ट्रीय चळवळीत सहभागा होता आले, कारण _____.

- (1) भारतीय राष्ट्रीय चळवळीच्या स्वरूपाचा, अहिंसा एक अंगभूत भाग होती.
- (2) हिंसक चळवळीमध्ये स्त्रियांना सहभागी होणे शक्य नव्हते.
- (3) सशस्त्र लढयात स्त्रिया मोठ्या संख्येने सहभागी होत्या.
- (4) नैतिक शक्तीच्या मैदानात लढणे असा अहिंसेचा अर्थ होता.

Women were able to participate in the Indian National Movement because _____.

- (1) Non-violence was an integral part of the nature of the Indian National Movement.
- (2) Women could not participate in violent movement.
- (3) Women participated in armed struggle in large numbers.
- (4) Non-violence meant fighting in the arena of moral strength.

---

5. असत्य विधान ओळखा.

- (1) सर्वसामान्यांची चळवळ राज्यकर्त्यांसमोर एक शृंगापत्ती उभी करते.
- (2) वसाहतवादी कायद्यांचा भंग करणाऱ्याविरुद्ध कारवाई न केल्यास वसाहतवादी सरकारची राज्य करण्याची क्षमता नाही, असाच संदेश त्यातून जातो.
- (3) बलप्रयोगाने चळवळ दडपली तरी सरकारचीच हार होते.
- (4) एका शांततापूर्ण चळवळीचा व अहिंसक मार्गाने कायदा मोडणाऱ्यांचा बंदोबस्त बलप्रयोगाने करणे नैतिकदृष्ट्या असमर्थनीय ठरत नाही.

Identify the incorrect statement.

- (1) The movement of the common people poses a challenge to the rulers.
- (2) The message it conveys is that the colonial government does not have the capacity to rule if action is not taken against those who violate colonial laws.
- (3) Even if the movement is suppressed by force, the government itself is defeated.
- (4) It is not morally unjustifiable to use force to control a peaceful movement and those who break the law in a non-violent way.

खालील उतारा वाचा आणि त्याखालील प्रश्न क्र. 6 ते 10 ची उत्तरे द्या.

स्थलांतरामुळे ज्या अनेक समस्या निर्माण होतात, त्यातील 'बुद्धीवंतांचे स्थलांतर' ही एक गंभीर समस्या आहे. बुद्धीवंतांच्या स्थलांतराचा गरीब, अविकसित देशांना मोठा फटका बसतो व श्रीमंत, विकसित देशांना मोठ्या प्रमाणात फायदा होतो. गरीब, अविकसित देश सामाजिक बांधिलकीचा विचार करून, शैक्षणिक सुविधा गरिबांनाही उपलब्ध व्हाव्यात, म्हणून शिक्षण अतिशय स्वस्त राहिल, याची काळजी घेतात. म्हणजेच तज्ञांच्या शिक्षणावर समाज मोठ्या प्रमाणात खर्च करतो. तंत्रज्ञ, शास्त्रज्ञ, अभियंते, वैद्यकीय व्यावसायिक यांच्या शिक्षणावर गरीब देश समाजाची गरज म्हणून खूप मोठा खर्च करतात. परंतु पदवी मिळाल्याबरोबर हे तंत्रज्ञ, शास्त्रज्ञ, अभियंते, वैद्यकीय व्यावसायिक जास्त पगाराच्या आशेने व जास्त चांगले काम करण्याची संधी व सुविधांमुळे श्रीमंत, विकसित देशाकडे धाव घेतात. वैयक्तिक, व्यक्तीचा विचार केला असता, हा निर्णय योग्य म्हणता येईल. परंतु ज्या समाजाने त्यांना जवळजवळ फुकट शिक्षण देऊन तंत्रज्ञ बनविले, त्या समाजाची कोणतीही सेवा न करता ते विकसित देशांत स्वतःच्या फायद्यासाठी स्थलांतर करतात. त्यामुळे अविकसित देशांचे मोठे नुकसान होते व विकसित देशांना तंत्रज्ञ बनविण्यावर कोणताही खर्च न करता तयार तंत्रज्ञ मिळतात. त्यामुळे त्यांची विकासाची गती अधिक वेगवान होते. याउलट, ज्या गरीब देशांनी या तंत्रज्ञ निर्मितीसाठी भांडवल गुंतवणूक केलेली असते, त्यांना या तंत्रज्ञांच्या कौशल्याचा फायदा होत नाही व त्यामुळे देशाच्या विकासाचा वेग मंदावतो.

उदा. भारतातून अनेक वैद्यक व्यावसायिक अतिशय स्वस्त दरात शिक्षण घेऊन इंग्लंड-अमेरिकेत जातात. त्यांच्या वैद्यकीय ज्ञानाचा फायदा तेथील समाजाला होतो. परंतु आपल्या देशातील अनेक गरीब, खेडुतांना वैद्यकीय सेवेपासून वंचित राहावे लागते. इंग्लंडमधील सार्वजनिक वैद्यकीय सेवेत इतके भारतीय वैद्यकीय व्यावसायिक आहेत, की ते जर भारतात परत आले, तर इंग्लंडमधील सार्वजनिक वैद्यकीय सेवा कोलमडून पडेल. तसेच, असे तंत्रज्ञ व शास्त्रज्ञ भारतातून अमेरिकेत इतक्या मोठ्या प्रमाणावर गेले आहेत, की तेवढे तंत्रज्ञ व शास्त्रज्ञ उपलब्ध होण्यासाठी अमेरिकेला अशा कित्येक शैक्षणिक संस्था स्थापाव्या लागतील. ते करण्याऐवजी, अशा तंत्रज्ञ व शास्त्रज्ञांना जास्त पगार व उत्तम सुविधा देऊन आकर्षित करण्याचा विकसित देश प्रयत्न करतात. हा अविकसित देशांवर एक प्रकारचा अन्यायच आहे.

बुद्धीवंतांच्या स्थलांतराचा काही विशिष्ट परिस्थितीत मात्र दोन्ही समाजांना फायदाच होतो. एखाद्या देशात तंत्रज्ञांचा पुरवठा तेथील विकासाची पातळी व त्यामुळे उत्पन्न झालेली व्यावसायिक संधी व मागणी याहून जास्त असतो, तेव्हा त्या तंत्रज्ञांना त्यांच्या देशात व्यवसायाची पुरेशी संधी उपलब्ध होण्याची शक्यता कमी असते व त्यांच्या व्यावसायिक विकासाला वाव मिळत नाही. असे तंत्रज्ञ जेव्हा स्थलांतर करतात, तेव्हा त्यांचा वैयक्तिक फायदा तर होतोच, परंतु दोन्ही समाजाचाही फायदा होतो. कारण या स्थलांतराने त्यांच्या जन्मभूमीतील बेकारीची समस्या सोडविण्यास मदत होते. तसेच, ज्या देशात ते स्थलांतर करतात, त्या देशातील विकासाच्या गतीची गरज भागविली जाते. या स्थलांतरामुळे त्यांच्या जन्मभूमीत मौल्यवान परकीय चलनही उपलब्ध होते. या दोहोंचा जागतिक पातळीवर विकासाची गती वाढविण्यासाठी उपयोग होतो.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

Read the following passage and answer the question numbers 6 to 10 below it.

Brain drain is one of the major among several problems created due to migration. Due to brain drain poor and developing countries suffer while rich and developed countries get undue benefit. Due to social commitment and to make educational facilities available to poor people, education in developing countries is very cheap. This means society makes considerable investment to produce trained man power. To meet the need of the society poor countries spend a lot of money on producing technicians, scientists, engineers and medical graduates. Unfortunately, immediately after getting degrees, these technicians, scientists, engineers and medical graduates, due to higher wages and better living and working conditions, migrate to rich and developed countries. From the point of view of individual interest, this probably could be a correct decision. However, the society which provided them education almost free to become technicians is not served by them at all, and to serve self interest they migrate to other countries. Developing countries, therefore, suffer immensely and the developed countries get trained man power without spending a paisa on their training. Tempo of development of the developed countries is further increased. On the other hand, poor countries, who invest huge capital in producing technicians do not get any benefit of their skills and tempo of development of the poor countries slackens.

For example, many medical graduates from India after getting education at nominal cost, migrate to the developed countries like United Kingdom or U.S.A. Those societies get the benefit of their knowledge. But poor villagers in India are deprived of efficient medical service. There are so many Indian medical graduates in the public medical service in United Kingdom, that if they come back to India, the medical service in United Kingdom might collapse. Similarly, so many technicians and scientists in India have gone or are going to U.S.A. that to produce so many scientists and technicians, U.S.A. will have to set up several educational and training institutions. Instead of doing that, the developed countries try to attract scientists and technicians, trained in poor countries by giving them fat salaries and better working conditions. In a sense, this is a type of injustice done to the developing countries.

कच्चा कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

In some peculiar circumstances, brain drain helps both the societies. In some countries, trained man power is more in relation to level of economic development, employment opportunities created and demand for trained man power. Technicians, thus are not likely to get enough job opportunities in their country and their professional career suffers. When such surplus trained man power migrates, not only individuals get benefit but both the societies also are benefited. Their migration helps in solving the problem of unemployment in their native country. At the same time, need of the increased tempo of economic development of the receiving region also is met. Because of migration the sending country also gets valuable foreign exchange. At the global level, both these help in increasing the tempo of economic development.

---

6. अतिरिक्त बुद्धीवंतांच्या स्थलांतराचे फायदे कोणते ?

- अ. परकीय चलन उपलब्ध होते.
- ब. बेकारीची समस्या सोडविण्यास मदत होते.
- क. स्वदेशाच्या विकासाला गती प्राप्त होते.
- ड. स्वदेशाची लोकसंख्या कमी होण्यास मदत होते.

(1) फक्त अ	(2) फक्त अ आणि ब
(3) फक्त अ, ब आणि क	(4) फक्त अ, क आणि ड

What are the benefits of excess brain drain ?

- a. Foreign currency gets available.
- b. Helps in solving the unemployment.
- c. Helps in the development of the native country.
- d. Helps in reducing the population of the native country.

(1) Only a	(2) Only a and b
(3) Only a, b and c	(4) Only a, c and d

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

7. बुद्धीवंतांचे स्थलांतर खालीलपैकी कोणत्या कारणांनी होते ?

- अ. जास्त पगाराच्या अपेक्षेने.
- ब. नोकरीची चांगली संधी व सुविधा मिळतात म्हणून.
- क. दुसऱ्या देशाचा विकास व्हावा म्हणून.
- ड. केवळ पर्यटनासाठी.

- (1) फक्त अ (2) फक्त अ व ब
- (3) फक्त ब व क (4) वरील सर्व

Which of the following reasons is responsible for the brain drain ?

- a. Expectation of more salary packages.
- b. Better job opportunities and facilities.
- c. For the development of other country.
- d. Just for tourism.

- (1) Only a (2) Only a and b
- (3) Only b and c (4) All of the above

8. वरील उताऱ्यानुसार खालीलपैकी कोणते एक वाक्य चुकीचे आहे ?

- (1) भारतातील अनेक वैद्यक इंग्लंड, अमेरिकेत जातात.
- (2) भारतातील गरीब खेडूतांना वैद्यकीय सेवेपासून वंचित रहावे लागते.
- (3) जपानमधील वैद्यक सेवेसाठी भारतात येतात.
- (4) जर इंग्लंडमधील भारतीय वैद्यक परत आले तर त्यांची वैद्यकीय सेवा कोलमडून पडेल.

According to passage which one of the following sentence is not correct ?

- (1) Most of the Indian doctors are going to England and America.
- (2) Poor villagers in India are deprived of efficient medical service.
- (3) Japanese doctors are coming in India for services.
- (4) If Indian doctors come back to India from England, the medical services of them might collapse.

9. बुद्धीवंतांचे स्थलांतर हे कशा प्रकारे होते ?

- अ. अविकसित देशाकडून विकसित देशाकडे.
- ब. विकसनशील देशाकडून विकसित देशाकडे.
- क. अविकसित देशाकडून अविकसित देशाकडे.
- ड. विकसित देशाकडून अविकसित देशाकडे.

(1) फक्त अ

(2) फक्त अ आणि ब

(3) फक्त अ आणि ड

(4) फक्त ब, क आणि ड

How does the brain drain take place ?

- a. From underdeveloped country to developed country.
- b. From developing country to developed country.
- c. From underdeveloped country to underdeveloped country.
- d. From developed country to underdeveloped country.

(1) Only a

(2) Only a and b

(3) Only a and d

(4) Only b, c and d

10. बुद्धीवंतांच्या स्थलांतराचे तोटे कोणते ?

- अ. तंत्रज्ञ, शास्त्रज्ञ व डॉक्टर यांच्या शिक्षणावर केलेला खर्च वाया जातो.
- ब. त्यांच्या स्थलांतरामुळे लोकसंख्या कमी होते.
- क. स्थलांतरीताच्यामुळे त्या देशांच्या लोकसंख्येतील वाढीमुळे समस्या निर्माण होतात.
- ड. स्वदेशाच्या विकासात अडथळा येतो.

(1) फक्त अ

(2) फक्त अ आणि ब

(3) फक्त ब आणि क

(4) फक्त अ आणि ड

What are the disadvantages of brain drain ?

- a. The expenditure done on the education of technicians, scientist and doctors is wasted.
- b. Their migration causes decreasing population.
- c. Migration creates problems due to increased population of those countries.
- d. It creates obstacles in the development of native country.

(1) Only a

(2) Only a and b

(3) Only b and c

(4) Only a and d

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

खालील उतारा वाचून त्याखालील प्रश्न क्र. 11 ते 15 यांची उत्तरे द्या.

एकविसाव्या शतकात पर्यावरणाचा प्रश्न काय स्वरूपात असेल ? हा विचार करणे, एकतर अगदी सोपे आहे किंवा अतिशय अवघड आहे. हे वाक्य विरोधाभासाचे उत्तम उदाहरण आहे, असे आपल्याला वाटेल. पण ते पूर्ण विचारांती लिहिलेले वाक्य आहे. पर्यावरणाचा प्रश्न हा तसा मानवसापेक्ष आहे, म्हणजे तो आपल्याला वाटतो, म्हणून आहे. पृथ्वीचा इतिहास बघितला तर मी काय म्हणतो, हे लक्षात येईल. पृथ्वीचे जे अनेक कालखंड होते, त्यामध्ये लक्षावधी वर्षे नांदणारे सजीव निर्माण होत होते. ते प्राणी कोट्यावधी वर्षे पृथ्वीवर नांदत होते आणि कालांतराने नष्ट होत होते. अगदी सुरवातीच्या काळात हे सजीव सागरात वाढत होते. क्रीटेशियस कालखंडात सजीव हळूहळू जमिनीवर आले. त्यांची शरीर रचना जटील बनत गेली. या काळात ट्रायलोबाईट नावाचे काही प्राणी होते. त्या प्राण्यांना भरपूर सागरतळ उपलब्ध होता. पण काही कोटी वर्षे पृथ्वीवर वावरल्यानंतर, हे प्राणी नामशेष झाले. एवढेच नव्हे तर, त्यांच्या बरोबरचे इतर बरेच सजीवही नाहीसे झाले.

यानंतरच्या काळात ही, बरेच प्राणी नाहीसे झालेले पहावयास मिळते. डायनोसॉर वर्गीय प्राण्यांनी जवळजवळ 16 कोटी वर्षे पृथ्वीवर निरंकुश सत्ता गाजवली, असे म्हणता येईल. आज ते अस्तित्वात नाहीत. एवढेच नव्हे तर, त्या काळातील अनेक वनस्पतीही आज अस्तित्वात नाहीत. यानंतरच्या काळात मॅस्टेडॉन, खडगदंती इत्यादी प्राणीही नामशेष झाले. ते प्राणी तर पृथ्वीवर मानव अस्तित्वात आल्यानंतरच्या काळातही अस्तित्वात होते. मात्र त्यांचा नामशेष होण्यासाठी मानव कारणीभूत ठरलेला नाही, हे लक्षात ठेवायला हवे. मात्र हे सर्व सजीव नामशेष झाले, ते त्या काळातील पर्यावरणाचा समतोल ढासळल्यामुळे, हे सर्वजण मान्य करतात. म्हणजे विशिष्ट परिस्थितीत कोणत्या तरी नैसर्गिक कारणाने पर्यावरणातील आदर्श परिस्थितीत एकाएकी बदल होवून बरेच प्राणी नाहीसे झालेले दिसतात. हे बरेचदा घडलेले आहे. हिमयुगानंतर काही वेळा प्राण्यांच्या किंवा सजीवांच्या नव्या जाती निर्माण झाल्या, असे आढळून येते. त्याचप्रमाणे ज्वालामुखी, भूकंप, यानंतर स्थानिक पर्यावरणात बदल घडून स्थानिक परिस्थिती बदलल्याची उदाहरणे दिसतात.

पर्यावरणाचा एक प्रश्न गेल्या शंभर वर्षातला म्हणजे औद्योगिक क्रांतीनंतरचा आहे. औद्योगिक क्रांतीमुळे आपण निसर्गाची लूट करू शकतो, हे गेल्या शंभर वर्षात आपल्या लक्षात आले. पहिल्या आणि दुसऱ्या महायुद्धात आपल्याला अनेक गोष्टीची प्रचंड मोठ्या प्रमाणात गरज भासली. या बरोबरच वैद्यकीय ज्ञानही वाढले. लोकसंख्येला तोंड द्यायचे तर जंगलतोड अनिवार्य होती. शहरे व खेडी पसरली. यामुळे जंगलाचा ऱ्हास झाला. हे आता सर्वच पर्यावरण अभ्यासकांना माहीत आहे.

आपण पूर्वीचे दाखले घेतो, त्यात वाढती संख्या हे प्रजाती विनाशाचं कारण गृहीत धरले जाते. पण कुठेही इतक्या झपाट्याने म्हणजे मानव जात ज्या झपाट्याने वाढली आहे, त्या झपाट्याने प्राणीजात वाढल्याचे उदाहरण नाही. दुसरी गोष्ट म्हणजे या प्राणिजातींनी वातावरण प्रदूषित करून पर्यावरणाचा प्रश्न निर्माण केल्याचेही दाखले अजून मिळालेले नाहीत. याउलट निसर्गात 'जगा आणि जगू द्या' हेच तत्व वाढलेले दिसते. कारण नैसर्गिक अवस्थेतले प्राणी हे एका अन्नसाखळीतले दुवे असतात आणि त्यांची अन्न साठवायची पद्धत म्हणजे आपले भक्ष जगू देणे त्याला सुखेनैव वाढू देणे. भक्ष्याचं प्रमाण काही कारणाने कमी झाले तर, उदाहरण घ्यायचे तर, गवत कमी झाले तर निसर्गतःच हरणं व ससे कमी होतात. अशा परिस्थितीत त्यांच्यावर जगणारे पशूपक्षी आपले प्रजोत्पादन घटवतात, कमी करतात. तेव्हा हे जूने दाखले आणि आपण करत असलेली पर्यावरणाची हानी यांच्यामध्ये तफावत आहे, हे लक्षात यायला हरकत नाही.

Read the following passage and answer questions 11 to 15 below.

What will be the nature of the environmental issue in the 21st Century ? It is either very easy or very difficult to think about this. This sentence may seem like a perfect example of a contradiction. But it is a sentence written with complete thought. The environmental issue is human-related, that is, it is because we feel it. If you look at the history of the earth, you will understand what I am saying. In the many periods of the earth, living things that lasted for millions of years were created. Those animals lived on the earth for billions of years and eventually disappeared. In the very beginning, these living things grew in the sea. In the Cretaceous period, living things gradually came to land. Their body structure became complex. During this period, there were some animals called trilobites. Those animals had plenty of seabed available. But after living on the earth for a few billion years, these animals became extinct. Not only this, many other living things along with them also disappeared.

In the following period, many animals have become extinct. It can be said that dinosaurs ruled the earth for almost 16 crore years. They do not exist today. Not only this, many plants of that time also do not exist today. In the following period, animals like mastodons, tusks etc. also became extinct. Those animals existed even after the existence of humans on earth. However, it should be remembered that humans were not the cause of their extinction. However, everyone agrees that all these living beings became extinct because the balance of the environment at that time was disturbed. That is, under certain circumstances, due to some natural cause, many animals suddenly change in the ideal conditions of the environment and become extinct. This has happened many times. It is found that new species of animals or living beings were created after the ice age. Similarly, there are examples of volcanic eruptions, earthquakes, and changes in the local environment after this.

One environmental Issue is from the last hundred years, that is, after the industrial revolution. In the last hundred years, we realized that we can plunder nature due to the industrial revolution. During the first and second world wars, we needed many things on a huge scale. Along with this, medical knowledge also increased. To cope with the population, deforestation was inevitable. Cities and villages spread. Due to this, the forest was degraded. This is now known to all environmentalists.

कच्चा कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

We take previous examples, in which increasing numbers are assumed to be the cause of species extinction. But nowhere is there an example of animal species growing so rapidly, that is, the rapid growth of the human race. Another thing is that there is no evidence yet that these animal species have created an environmental problem by polluting the environment. On the contrary, the principle of 'Live and let live' seems to have increased in nature. Because animals in their natural state are links in a food chain and their method of storing food is to let their prey live and grow happily. If the amount of prey decreases for some reason, for example, if there is less grass, then naturally deer and rabbits decrease. In such a situation, the animals and birds that live on them reduce their reproductive output. Then it is no problem to realize that there is a difference between these old examples and the environmental damage we are doing.

11. कोणत्या कारणांमुळे पृथ्वीवरील मॅस्टेडॉन, खडगदंती, इ. प्राणी नामशेष झाले ?

- अ. अतिरेकी मानवी हस्तक्षेप
- ब. पर्यावरणीय समतोल ढासळल्यामुळे
- क. प्राण्यांच्या शिकारीमुळे
- ड. वरीलपैकी सर्व

- (1) अ आणि ब बरोबर आहेत
- (2) ब आणि क बरोबर आहेत
- (3) फक्त ब बरोबर आहे
- (4) ड बरोबर आहे

Due to what reason did the mastodon, tusks, etc. animals on the earth became extinct ?

- A. Excessive human intervention
- B. Due to the disruption of the ecological balance
- C. Due to animal predation
- D. All the above

- (1) A and B are correct
- (2) Both B and C are correct
- (3) Only B is correct
- (4) D is correct

12. या उताऱ्यानुसार कोणत्या कालखंडात सजीव प्राणी हळूहळू जमीनीवर आले ?

- (1) ट्रायसिक कालखंड
- (2) क्रीटेशियस कालखंड
- (3) नियोजीन कालखंड
- (4) क्वाटर्नरी कालखंड (चतुर्थकल्प)

According to this passage in which period the living things gradually came to land ?

- (1) Triassic period
- (2) Cretaceous period
- (3) Neogene period
- (4) Quaternary period

13. या उताऱ्यावरून निसर्गात कोणते तत्व पाळलेले दिसून येते ?

- (1) सुखेनैव वाढू न द्यावे
- (2) जगा आणि जगू द्या
- (3) पर्यावरण विकास
- (4) पाणी आडवा, पाण्याची बचत करा

What principal is found in this passage ?

- (1) Growth should not be allowed with happiness to grow
- (2) Live and let live
- (3) Environmental development
- (4) Stop water, Save the water

---

14. डायनोसॉर वर्गीय प्राण्यांनी पृथ्वीवर किती वर्षे सत्ता गाजवली ?

(1) 26 कोटी वर्षे	(2) 16 कोटी वर्षे
(3) 06 कोटी वर्षे	(4) 61 कोटी वर्षे

How many years did dinosaurs rule the earth ?

(1) 26 crore years	(2) 16 crore years
(3) 06 crore years	(4) 61 crore years

---

15. औद्योगिक क्रांतीमुळे निसर्गाची लूट झाली कारण _____.

- (1) वाढत्या लोकसंख्येसाठी जंगलतोड गरजेची होती.
- (2) शहरे पसरत गेली, जंगले कमी झाली.
- (3) अनेक गोष्टींची मोठ्या प्रमाणात गरज भासली.
- (4) वरीलपैकी सर्व.

The industrial revolution led to the plundering of nature because _____.

- (1) Deforestation was necessary for growing population.
- (2) Cities spread, forests decreased.
- (3) Many things were needed in large quantities.
- (4) All of the above.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

खालील उतारा वाचून त्यावर आधारित प्रश्न क्र. 16 ते 20 उत्तरे लिहा.

जागतिकीकरण आणि आर्थिक विषमता

अधिकाधिक लोकांच्या कल्याणाचा विचार करणे हे समाजाचे व अर्थव्यवस्थेचे उद्दिष्ट असते. परंतु बाजारव्यवस्थेत क्रयशक्ती निर्णायक असते. रोजगार वृद्धीचा घटता दर आणि दारिद्र्यामुळे महत्तम नफ्याच्या दृष्टीने निर्णय घेणारी उत्पादन यंत्रणा गरिबांच्या गरजांची दखल घेत नाही. सामान्यतः आरामदायक जीवनासाठी पर्याय आणि संधीचा अभाव म्हणजे दारिद्र्य. सन 2016 च्या मानव विकास अहवालानुसार, भारतातील 55 प्रतिशत लोकसंख्या बहुआयामी दारिद्र्यात जगत आहे, तर 28 प्रतिशत लोकसंख्या तीव्र दारिद्र्यात जगत आहे. रोजगार हे दारिद्र्य निर्मूलनाचे मूलभूत साधन आहे. जागतिकीकरणाच्या व्यवस्थेत खाजगीकरणाच्या महत्त्वामुळे खाजगी क्षेत्रातील रोजगार वाढलेला असला तरी सार्वजनिक क्षेत्रातील रोजगार घटलेला आहे. दारिद्र्य निर्मूलन आणि रोजगार वृद्धी प्रमाणेच उत्पन्न विषमतेत घट हे नियोजनबद्ध विकासाचे एक उद्दिष्ट होते. वेगवान उत्पादन वाढीच्या प्रयत्नात त्याला फारसे महत्व दिल्याचे कधीच आढळले नाही. जागतिकीकरणानंतर तर आर्थिक विषमतेची तीव्रता वेगाने वाढली. विषमतेची कल्पना देशातील भिन्न उत्पन्न वर्गांच्या उपभोग खर्चातील तसेच संपत्तीवरील मालकीतील वाट्याच्या प्रमाणावरून येते.

जागतिकीकरणापूर्वी 1961 ते 1991 या काळात दहा प्रतिशत सर्वोच्च उत्पन्न गटाचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील हिस्सा तीन प्रतिशतने घटला होता. मध्यम चाळीस प्रतिशत व तळाच्या पन्नास प्रतिशत उत्पन्न गटाचा वाटा अनुक्रमे 2.3 प्रतिशत व एक प्रतिशतने का असेना परंतु वाढला होता. जागतिकीकरणानंतर मात्र दहा प्रतिशत सर्वोच्च उत्पन्न गटाचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटा 1991 ते 2019 याकाळात 34 प्रतिशत वरून 56 प्रतिशत झाला तर तळाच्या 50 प्रतिशत लोकसंख्येचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटा 22 प्रतिशत वरून 14.7 प्रतिशत पर्यंत घटला म्हणजेच विषमता वृद्धीची गती तीव्र झाली. सर्वोच्च दहा प्रतिशत उत्पन्न गटाचा देशाच्या एकूण संपत्तीतील वाटा 1991 ते 2019 या काळात 50 प्रतिशतवरून 74 प्रतिशतपर्यंत वाढला तर याच काळात तळाच्या 50 प्रतिशत लोकसंख्येजवळील देशातील संपत्तीचा मुळातच नाममात्र असलेला 8.8 प्रतिशत वाटा 2.8 प्रतिशत पर्यंत घटला. देशाची 74 प्रतिशत संपत्ती 10 प्रतिशत लोकसंख्येच्या ताब्यात तर 50 प्रतिशत लोकसंख्येकडे केवळ 2.8 प्रतिशत संपत्तीची मालकी राहिली. दारिद्र्य, रोजगार व विषमतेसंबंधातील या सगळ्या स्थितीवरून महत्तम सामाजिक कल्याणाच्या स्थितीपासून आपण अधिकाधिक दूर जात असल्याचे वास्तव सुस्पष्ट होते.

Read the following passage and answer the following questions from 16 to 20 :

Globalization and Economic Disparity

The objective of a society and economy is to look after the greater welfare of the people. But in a market system, momentum is decisive. Due to the declining rate of employment growth and widespread poverty, the production system that makes decisions for maximum profit does not take into account the needs of the poor. Lack of choices and opportunities for a generally comfortable life means poverty. According to 2016, Human Development Report, 55 percent of India's population lived in multidimensional poverty, while 28 percent of the population lived in extreme poverty. Employment is the basic tool for poverty alleviation. Due to importance of privatization in the globalization system, although employment in the private sector has increased; employment in the public sector has decreased. Reduction of income disparity was one of the objectives of planned development along with poverty alleviation and employment growth. It has never been found to be of much importance in the pursuit of rapid production growth. After globalization, the intensity of economic disparity has increased rapidly. The idea of inequality can be gauged from the ratio of share of consumption expenditure as well as wealth ownership of different income classes in the country.

Before Globalization, the top 10 percent income group share of National GDP had declined by three percent between 1961 to 1991. The share of the middle forty percent and bottom fifty percent income groups had increased by 2.3 percent and one percent respectively. After globalization the share of the top 10 percent income group in the National Income had increased from 34 percent to 56 percent during the period 1991 to 2019, while the share of the bottom 50 percent of

---

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

the population had decreased from 22 percent to 14.7 percent. In other words, the pace of disparity growth was intensified. The share of the top 10 percent income group in the total wealth of the country had increased from 50 percent to 74 percent during the period 1991 to 2019, while share in the wealth of the country of the bottom 50 percent population, which had been basically nominal 8.8 percent, decreased to 2.8 percent. 74% of the country's wealth is in the possession of the 10% of the population while 50% of the population owns only 2.8 percent of the wealth. All these conditions related to poverty, employment and inequality make us realise that we are moving further away from the state of greater social welfare.

---

16. जागतिकीकरणापूर्वी राष्ट्रीय उत्पन्नातील मध्यम 40% उत्पन्न गटाचा वाटा किती प्रतिशत वाढला होता ?

- (1) 3.3 प्रतिशत
- (2) 2.3 प्रतिशत
- (3) 8.8 प्रतिशत
- (4) 2.8 प्रतिशत

Before Globalization, by how much did the percentage share of middle 40% income group was increased ?

- (1) 3.3 Percent
- (2) 2.3 Percent
- (3) 8.8 Percent
- (4) 2.8 Percent

17. विषमता वृद्धीची गती तीव्र झाल्याचे खालीलपैकी कोणत्या बाबीवरून स्पष्ट होते ?

- अ. तळाच्या 50% लोकसंख्येचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटयात घट
 ब. सर्वोच्च उत्पन्न असलेल्या 10% लोकसंख्येचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटयात घट
 क. दोन्ही स्तरावरील लोकसंख्येचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटयात घट
 ड. दोन्ही स्तरावरील लोकसंख्येचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटयात वाढ
- (1) फक्त 'अ' (2) फक्त 'ब'
 (3) 'ब' आणि 'क' (4) 'अ', 'ब' 'क' आणि 'ड'

Which of the following factor exhibits intensification of the pace of disparity growth ?

- A. Decrease in the share of the bottom 50% of the Population's in the National Income
 B. Decrease in the share of the top 10% of the Population's in the National Income
 C. Decrease in the share of both top and bottom Population's in National Income
 D. Increase in the share of both top and bottom Population's in the National Income
- (1) Only 'A' (2) Only 'B'
 (3) 'B' and 'C' (4) 'A', 'B', 'C' and 'D'

18. जागतिकीकरणात महत्तम सामाजिक कल्याणापासून आपण दूर गेल्याची स्थिती खालीलपैकी कोणत्या कारणामुळे दिसून येते ?

- (1) दारिद्र्य (2) रोजगार
 (3) विषमता (4) वरील सर्व

In Globalization, which of the following reason/reasons exhibit our movement further and further away from the state of greater social welfare ?

- (1) Poverty (2) Employment
 (3) Inequality (4) All of the above

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

19. भयानक विषमता खालीलपैकी कशाला म्हणता येईल ?

- (1) 10% लोकसंख्येच्या ताब्यात 74% संपत्ती
- (2) 50% लोकसंख्येच्या ताब्यात 2.8% संपत्ती
- (3) 10% लोकसंख्येच्या ताब्यात 74% आणि 50% लोकसंख्येच्या ताब्यात 2.8 संपत्ती
- (4) राष्ट्रीय उत्पन्नातील श्रीमंतांचा वाटा 34% वरून 56% इतकी वाढ

Which of the following states is called horrible inequality ?

- (1) 74% of the wealth is in Possession of 10% population
- (2) 2.8% of the wealth is in Possession of 50% population
- (3) 74% of the wealth is in Possession of 10% population and 2.8 of the wealth is in Possession of 50% population.
- (4) Rich peoples share in National Income increased from 34% to 56%

---

20. जागतिकीकरणामुळे खालीलपैकी कोणत्या क्षेत्रातील रोजगार कमी झाला आहे ?

- (1) खाजगी
- (2) सेवा
- (3) सार्वजनिक
- (4) लघूउद्योग

Employment in which of the following sector has decreased due to globalization ?

- (1) Private
- (2) Service
- (3) Public
- (4) Small scale industry

खालील उतारा वाचून प्र. क्र. 21 ते 25 ची उत्तरे लिहा.

व्यवस्थापक काय करतात याचा विचार करण्याचा आणखी एक मार्ग म्हणजे कौशल्ये किंवा क्षमता पाहणे ज्या त्यांना ध्येय साध्य करण्यासाठी आवश्यक आहेत. प्रभावी पासून अप्रभावी व्यवस्थापकांमध्ये फरक करणारी अनेक कौशल्ये संशोधकांनी ओळखली आहेत.

तांत्रिक कौशल्यांमध्ये विशेष ज्ञान किंवा कौशल्य लागू करण्याची क्षमता समाविष्ट असते. जेव्हा तुम्ही सिव्हिल इंजिनीअर किंवा ओरल सर्जन यांसारख्या व्यावसायिकांच्या कौशल्यांचा विचार करता, तेव्हा तुम्ही विशेषतः त्यांनी व्यापक औपचारिक शिक्षणाद्वारे शिकलेल्या तांत्रिक कौशल्यांवर लक्ष केंद्रित करता, अर्थात, तांत्रिक कौशल्यांवर व्यावसायिकांची मक्तेदारी नसते आणि सर्व तांत्रिक कौशल्ये शाळा किंवा इतर औपचारिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांमध्ये शिकण्याची गरज नसते. सर्व नोकऱ्यांना काही विशेष कौशल्याची आवश्यकता असते आणि बरेच लोक नोकरी करताना त्यांची तांत्रिक कौशल्ये विकसित करतात.

वैयक्तिकरित्या आणि गटांमध्ये इतर लोकांना समजून घेण्याची, त्यांच्याशी संवाद साधण्याची, प्रेरित करण्याची आणि मदत करण्याची क्षमता म्हणजे मानवी कौशल्य होय. बरेच लोक तांत्रिक कौशल्यामध्ये निपुण असतात परंतु ते चांगले श्रोते नसतात, इतरांच्या गरजा समजू शकत नाहीत किंवा संघर्ष हाताळण्यात कमकुवत असतात. कारण व्यवस्थापक इतर लोकांद्वारे कामे करतात, त्यामुळे त्यांच्याकडे चांगली मानवी कौशल्ये असणे आवश्यक आहेत.

व्यवस्थापकांकडे जटिल परिस्थितींचे विश्लेषण आणि निदान करण्याची मानसिक क्षमता असणे आवश्यक आहे. या कामांसाठी वैचारिक कौशल्ये आवश्यक असतात. उदाहरणार्थ, निर्णय घेण्यासाठी व्यवस्थापकांनी समस्या ओळखणे, त्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी पर्यायी उपाय विकसित करणे, त्या पर्यायी उपायांचे मूल्यांकन करणे आणि सर्वोत्तम पर्याय निवडणे आवश्यक आहे. व्यवस्थापकांनी कृतीचा मार्ग निवडल्यानंतर, कृतीची योजना करण्यास आणि नंतर ती अंमलात आणण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे. अस्तित्वात असलेल्या प्रक्रियांसह नवीन कल्पना संकलित करण्याची आणि नोकरीमध्ये नाविन्यपूर्णता आणणे ही देखील आजच्या व्यवस्थापकांसाठी महत्त्वपूर्ण वैचारिक कौशल्ये आहेत.

Read the following passage and answer the Question No. 21 to 25.

Still another way of considering what managers do is to look at the skills or competencies they need to achieve their goals. Researchers have identified a number of skills that differentiate effective from ineffective managers.

Technical skills encompass the ability to apply specialized knowledge or expertise. When you think of the skills of professionals such as civil engineers or oral surgeons, you typically focus on the technical skills they have learned through extensive formal education. Of course, professionals don't have a monopoly on technical skills, and not all technical skills have to be learned in schools or other formal training programs. All jobs require some specialized expertise and many people develop their technical skills on the job.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

The ability to understand, communicate with, motivate, and support other people, both individually and in groups, defines human skills. Many people are technically proficient but poor listeners, unable to understand the needs of others or weak at managing conflicts. Because managers get things done through other people, they must have good human skills.

Managers must have the mental ability to analyze and diagnose complex situations. These tasks require conceptual skills. Decision making, for instance, requires managers to identify problems, develop alternative solutions to correct those problems, evaluate those alternative solutions, and select the best one. After they have selected a course of action, managers must be able to organize a plan of action and then execute it. The ability to integrate new ideas with existing processes and innovate on the job are also crucial conceptual skills for today's managers.

---

21. मानवी कौशल्यांमध्ये खालीलपैकी कोणत्या कौशल्यांचा समावेश होतो ?

- (1) इतर लोकांना समजून घेणे
- (2) इतरांशी संवाद साधणे
- (3) इतरांना मदत करणे
- (4) वरील सर्व

Which of the following skills included in human skills ?

- (1) Understanding other people
- (2) Communicating with others
- (3) Helping others
- (4) All of the above

22. खालील पर्यायांपैकी कोणते विधान सत्य नाही ?

- (1) तांत्रिक कौशल्यांमध्ये विशेष ज्ञान किंवा कौशल्य लागू करण्याची क्षमता समाविष्ट असते.
- (2) तांत्रिक कौशल्यांवर व्यावसायिकांची मक्तेदारी नसते.
- (3) सर्व तांत्रिक कौशल्ये शाळा किंवा इतर औपचारिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांमध्ये शिकण्याची गरज नसते.
- (4) सर्व नोकऱ्यांना काही विशेष कौशल्याची आवश्यकता नसते.

Which of the following statement is not true ?

- (1) Technical skills include the ability to apply specialized knowledge or skills.
- (2) Professionals do not have a monopoly on technical skills.
- (3) All technical skills need not to be learned in schools or other formal training programs.
- (4) All jobs not require special skills.

---

23. खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?

- अ. व्यवस्थापकांकडे जटिल परिस्थितींचे विश्लेषण आणि निदान करण्याची मानसिक क्षमता असणे आवश्यक आहे.
- ब. निर्णय घेणे हे संकल्पनात्मक कौशल्य आहे.
- क. नोकरीमध्ये नाविन्यपूर्णता आणणे हे व्यवस्थापकांसाठी महत्त्वपूर्ण संकल्पनात्मक कौशल्ये नाही.
- (1) अ आणि ब
  - (2) ब आणि क
  - (3) अ, ब आणि क
  - (4) वरीलपैकी कोणतेही नाही

Which of the following statement is true ?

- A. Managers must have the mental ability to analyze and diagnose complex situations.
- B. Decision making is a conceptual skill.
- C. Bringing innovation to the job is not an important conceptual skill for managers.
- (1) A and B
  - (2) B and C
  - (3) A, B and C
  - (4) None of the above

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

24. खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?

- अ. बरेच लोक तांत्रिक कौशल्यामध्ये निपुण असतात परंतु ते चांगले श्रोते नसतात.
 ब. व्यवस्थापक इतर लोकांद्वारे कामे करतात.
 क. व्यवस्थापकांकडे चांगली मानवी कौशल्ये असणे आवश्यक नाही.

- (1) फक्त अ (2) अ आणि ब
 (3) अ आणि क (4) अ, ब आणि क

Which of the following statement is correct ?

- A. Many people are good at technical skills but not good listeners.
 B. Managers do things through other people.
 C. Managers don't necessarily have good human skills.

- (1) Only A (2) A and B
 (3) A and C (4) A, B and C

25. खालील विधानांचा विचार करा :

- अ. व्यवस्थापक इतर लोकांद्वारे कामे करतात.
 ब. व्यवस्थापकांकडे चांगली मानवी कौशल्ये असणे आवश्यक आहे.
 (1) विधान अ बरोबर, ब चूक
 (2) विधान अ आणि ब दोन्ही चूक
 (3) वरीलपैकी विधान अ आणि ब बरोबर असून ब विधानाचे अ कारण आहे
 (4) वरीलपैकी विधान अ आणि ब चूक असून ब विधानाचे अ कारण आहे

Consider the following statements :

- A. Managers do things through other people.
 B. Managers must have good human skills.
 (1) Statement A is correct, B is false
 (2) Statements A and B are both false
 (3) Of the above statements A and B are correct and A is the reason for statement B
 (4) Out of the above statements A and B are false and A is the reason for statement B

खालील उतारा वाचून प्र. क्र 26 से प्र. क्र. 30 ची उत्तरे द्या.

परिसंस्था

परिसंस्थेचे एक पारंपरिक उदाहरण म्हणजे एक लहान सरोवर किंवा तलाव. गोड्या पाण्यातील तलावामधील जैवोत्पत्ती किंवा अजैव भागांमध्ये पाणी, विरघळलेला ऑक्सिजन, कार्बन डायऑक्साइड, फॉस्फेट्स, नायट्रेट्स आणि सोडियम, पोटॅशियम व कॅल्शियमचे क्लोराईड्स तसेच अमिनो आम्ल, ह्युमिक आम्ल इत्यादी. जैविक संयुगे यांचा समावेश होतो. गोड्या पाण्यातील तलावाचा सजीव भाग त्यामधील जीवांच्या कार्यानुसार उपविभागीत केला जाऊ शकतो, म्हणजेच त्या जीवांचे कार्य संपूर्ण परिसंस्थेला एक सुसंगत व स्थिर प्रणाली म्हणून चालवण्यात कसे योगदान देते त्यानुसार गोड्या पाण्यातील तलावात दोन प्रकारचे उत्पादक असतात - किनाऱ्यालगत उगम पावणारी किंवा पाण्याच्या उथळ भागात तरंगणारी मोठी वनस्पती आणि सूक्ष्म वनस्पती, ज्या बहुतेकपणे शेवाळे असतात व प्रकाश जिथपर्यंत पोहचतो तिथवर सगळीकडे पाण्यात वितरित झालेल्या असतात. या छोट्या वनस्पतींना एकत्रितपणे “फायटोप्लॅक्टन” असे म्हटले जाते. त्या सामान्यतः मोठ्या प्रमाणावर उपस्थित नसल्यास दिसून येत नाहीत, पण मोठ्या प्रमाणात असतील तर पाण्याला हिरवट छटा देतात. फायटोप्लॅक्टन गोड्या पाण्यातील परिसंस्थेसाठी अन्न उत्पादक म्हणून अधिक महत्वाचे असतात.

तलाव परिसंस्थेतील मॅक्रोकॅन्ड्र्यूमर्स किंवा फॅगोट्रोफ्समध्ये कीटक, कीटकांचे अळ्या, क्रस्टेशिया, मासे आणि काही वेळा गोड्या पाण्यातील शिंपले यांचा समावेश होतो. झूप्लॅक्टन (प्राणी प्लॅक्टन) आणि तलावाच्या तळाशी आढळणारे बेंथोस हे प्राथमिक भक्षक शाकाहारी असतात. दुय्यम भक्षक हे प्राथमिक भक्षक खाणारे मांसाहारी असतात. काही वेळा तृतीय भक्षक सुद्धा असू शकतात जे या मांसाहारी प्रजातींना खातात.

परिसंस्थेची पूर्तता सॅप्रोफाइट्स किंवा अपघटक जीवांच्या माध्यमातून होते, त्यामध्ये बॅक्टेरिया, फ्लॅजिलेट प्रोटोजोआन्स आणि बुरशी यांचा समावेश होतो. हे मृत उत्पादक व ग्राहक जीवांच्या पेशीमधील जैविक संयुगे अपघटित करून त्या सूक्ष्म जैविक रेणूंमध्ये रूपांतरित करतात, जे ते स्वतः वापरतात किंवा हरित वनस्पतींसाठी कच्चा माल म्हणून वापरले जाऊ शकतात.

Read the following passage and answer the questions 26 to 30.

Ecosystem

A classic example of ecosystem is a small lake or pond. The abiotic or non-living parts of a freshwater pond include the water, dissolved oxygen, carbon-dioxide, phosphates, nitrates and sodium, chlorides of potassium and calcium and organic compounds such as amino acids, humic acids, etc. The living part of the freshwater pond can be subdivided according to the functions of the organisms i.e. what they contribute toward keeping the ecosystem operating as a stable, interacting whole.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

In a freshwater pond there are two types of producers, the larger plants growing along the shore or floating in shallow water and the microscopic floating plants, most of which are algae, that are distributed throughout the water as deep as light will penetrate. These tiny plants are collectively referred to as phytoplankton are usually not visible unless they are present in great abundance and give the water a greenish tinge. Phytoplanktons have more significance as food producers for the freshwater pond ecosystem.

The macroconsumers or phagotrophs of pond ecosystem include insects and insect larvae, crustacea, fish and perhaps some freshwater clams. Primary consumers such as zooplankton (animal plankton) found near the surface of water and benthos (bottom forms) are the plant eaters (herbivores) and secondary consumers are the carnivores that eat the primary consumers. There might be some tertiary consumers that eat the carnivores (secondary consumers).

The ecosystem is completed by saprophytes or decomposer organism such as bacteria, flagellate protozoans and fungi. They breakdown the organic compounds of cells from dead producer and consumer organisms either into small organic molecules, which they utilize themselves, or into inorganic substances through the process of decomposition that can be used as raw materials by green plants.

---

26. ज्या पोषण प्रणालीमध्ये जीव मृत व अपघटित पदार्थांचे अन्न म्हणून सेवन करतो, ती पोषण प्रणाली म्हणजे _____.

(1) परोपजीवी पोषण	(2) सॅप्रोफायटीक पोषण
(3) सहजीवी पोषण	(4) होलोझोइक पोषण

The nutrition mode in which organism consume their daily food in the form of dead and decomposed matter is _____.

(1) Parasitic nutrition	(2) Saprophytic nutrition
(3) Symbiotic nutrition	(4) Holozoic nutrition

27. मृत उत्पादकांच्या पेशींमधील जैविक संयुगांचे विघटन करण्याची प्रक्रिया म्हणजे _____.

- अ. आत्मसात करणे (Assimilation)
- ब. जैववर्धन (Biomagnification)
- क. संचयन (Accumulation)
- ड. अपघटन (Decomposition)

(1) अ फक्त

(2) अ आणि ब फक्त

(3) क फक्त

(4) ड फक्त

The breakdown of organic compounds of cells from dead producer by the process known as _____.

- a. Assimilation
- b. Biomagnification
- c. Accumulation
- d. Decomposition

(1) a only

(2) a and b only

(3) c only

(4) d only

28. पाण्याच्या पृष्ठभागाजवळ आढळणारे प्राथमिक भक्षक म्हणजे _____.

- अ. फायटोप्लॅक्टॉन
- ब. पिकोप्लॅक्टॉन
- क. झूप्लॅक्टॉन
- ड. बॅक्टेरिओप्लॅक्टॉन

(1) अ व ड फक्त

(2) क फक्त

(3) ब आणि क फक्त

(4) ड फक्त

Primary consumers found near the surface of water are _____.

- a. Phytoplankton
- b. Picoplankton
- c. Zooplankton
- d. Bacterioplankton

(1) a and d only

(2) c only

(3) b and c only

(4) d only

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

29. रिकामी जागा भरा.

गोड्या पाण्यामधील परिसंस्थेतील _____ घटकांमध्ये सुर्यप्रकाश, तापमान, विरघळलेला ऑक्सिजन, पोषक द्रव्ये, खोली व पाण्याचा प्रवाह यांचा समावेश होतो.

अ. जैविक

ब. युफोटिक

क. प्रीबायोटीक

ड. अजैविक

(1) अ व क फक्त

(2) ब आणि क फक्त

(3) क फक्त

(4) ड फक्त

Fill in the blank.

The _____ parts of freshwater ecosystem, include sunlight, temperature, dissolved oxygen, nutrients, depth and water flow.

a. biotic

b. euphotic

c. prebiotic

d. abiotic

(1) a and c only

(2) b and c only

(3) c only

(4) d only

30. गोड्या पाण्यातील तलावातील सजीव भागाचे उपविभाजन हे _____ आहे.

अ. जीवांच्या कार्यानुसार

ब. जीवांच्या दर्जानुसार

क. जीवांच्या सेवानुसार

ड. जीवांच्या जीवनानुसार

वरीलपैकी कोणते विधान (विधाने) बरोबर आहेत ?

(1) अ फक्त

(2) अ आणि ब फक्त

(3) अ, ब आणि ड

(4) अ, ब, क आणि ड

The subdivision of living part of the freshwater pond is _____.

a. According to function of organism

b. According to status of organism

c. According to service of organism

d. According to life of organism

Which of the statement given above is/are correct ?

(1) a only

(2) a and b only

(3) a, b and d

(4) a, b, c and d

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

खालील उतारा वाचून प्र. क्र. 31 ते प्र. क्र. 35 ची उत्तरे लिहा.

कार्बन हे एक अद्वितीय आणि अत्यंत अष्टपैलू मूलद्रव्य आहे. ज्याचे रासायनिक चिन्ह 'C' असून त्याचा अणुक्रमांक 6 आहे. हे विश्वातील सर्वाधिक आढळणाऱ्या मूलद्रव्यातील एक असून पृथ्वीवरील सर्व सजीवांच्या जीवनाचा पाया आहे. कार्बन सर्व ज्ञात सजीवांमध्ये आढळतो आणि तो सेंद्रिय पदार्थांचा मुख्य घटक आहे. कार्बनचे वैशिष्ट्य म्हणजे तो स्वतःसह आणि इतर विविध मूलद्रव्यांशी (जसे की हायड्रोजन, ऑक्सिजन, नायट्रोजन, गंधक आणि हॅलोजन्स) मजबूत सहसंयोजक बंध तयार करू शकतो.

कार्बनचे एक महत्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे त्याची चतुष्क संयोजकता (tetravalency), म्हणजे तो चार सहसंयोजक बंध तयार करू शकतो. त्यामुळे तो विविध प्रकारे इतर अणूशी जोडू शकतो-सरळ, शाखायुक्त किंवा वर्तुळाकृती साखळ्या तसेच दुहेरी, त्रैतीय बंध आणि त्रिमितीय संरचना तयार करतो. या गुणधर्माला कॅटनेशन (catenation) म्हणतात. यामुळे कार्बन असंख्य संयुगे तयार करू शकतो. प्रत्यक्षात, कार्बन सर्वात जास्त संयुगे तयार करणारे मूलद्रव्य आहे आणि ही सर्व संयुगे कार्बन संयुगे म्हणून ओळखली जातात.

कार्बन हा शुद्ध आणि संयुग स्वरूपात आढळतो. शुद्ध स्वरूपातील कार्बन म्हणजे हिरा आणि ग्रॅफाइट, जी कार्बनची अपरूप (allotropes) आहेत. हिरा हा सर्वात कठीण नैसर्गिक पदार्थ आहे, तर ग्रॅफाइट तरम, गुळगुळीत असून त्यामध्ये मुक्त इलेक्ट्रॉन असल्यामुळे तो विद्युत वाहक आहे. फुलरीन्स (fullerenes) हे कार्बनचे आधुनिक अपरूप आहेत, ज्यामध्ये बकी बॉल्स आणि कार्बन नॅनोट्यूब्स यांचा समावेश होतो. यांचा उपयोग नॅनोतंत्रज्ञान आणि पदार्थ विज्ञानात मोठ्या प्रमाणात होत आहे.

कार्बन संयुगे दोन मुख्य प्रकारांत विभागली जातात :

1. **सेंद्रिय संयुगे :** ज्यामध्ये कार्बन आणि हायड्रोजन असतात आणि त्यात ऑक्सिजन, नायट्रोजन, गंधक इत्यादी मूलद्रव्ये देखील असू शकतात. यामध्ये हायड्रोकार्बन्स (उदा. मिथेन, ईथेन, प्रोपेन), अल्कोहोल्स, आम्ल आणि पॉलिमर (जसे प्लास्टिक, रबर) यांचा समावेश हातो. सेंद्रिय संयुगे जैविक प्रणालीमध्ये अत्यंत महत्वाची भूमिका बजावतात आणि प्रथिने, कार्बोहायड्रेट्स, लिपिड्स व न्यूक्लिक ॲसिड्स (DNA आणि RNA) सारख्या रेणूंचा पाया बनवतात. याशिवाय ती उद्योगामध्ये इंधन, रंगद्रव्ये, औषधे, कीटकनाशके आणि प्लास्टिक तयार करण्यासाठीही वापरली जातात.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

2. **असॅद्रिय संयुगे :** ज्यामध्ये कार्बन डायऑक्साइड (CO_2), कार्बन मोनॉक्साइड (CO), कार्बोनेट्स (उदा. चुनखड्यातील कॅल्शियम कार्बोनेट), आणि बायकार्बोनेट्स यांचा समावेश होतो. ही संयुगे पर्यावरणीय प्रक्रियांमध्ये, विशेषतः कार्बन चक्र (carbon cycle) मध्ये महत्वाची भूमिका बजावतात, जे पृथ्वीवरील कार्बनचे संतुलन राखण्यास मदत करते.

कार्बन संयुगांची विविध वैशिष्ट्ये असतात. बहुतांश सॅद्रिय संयुगांचे वितळबिंदू आणि उत्कलनबिंदू कमी असतात, ती सहज ज्वलनशील असतात आणि पाण्याऐवजी सॅद्रिय विद्रावकांमध्ये विद्राव्य असतात. त्यामुळे ती इंधन आणि औद्योगिक विद्रावक म्हणून उपयुक्त ठरतात. त्यांची विविधता आणि अभिक्रियाशीलता यामुळे ही संयुगे रसायनशास्त्र, विशेषतः औषधनिर्मिती आणि संश्लेषण शाखेत अत्यंत महत्वाची मानली जातात.

Read the following passage and answer the questions 31 to 35 :

Carbon is a unique and highly versatile element, symbolized by 'C' and positioned with atomic number 6 in the periodic table. It is one of the most abundant elements in the universe and forms the foundation of life on earth. Carbon is present in all known life forms and is a major component of organic matter. What makes carbon so extraordinary is its ability to form strong covalent bonds with other carbon atoms as well as with a wide variety of other elements such as hydrogen, oxygen, nitrogen, sulfur and halogens.

One of the key properties of carbon is its tetravalency, forming long chains (straight, branched or ring structures), double or triple bonds and even complex three-dimensional frameworks. This property known as catenation, allows for the formation of a vast number of carbon-based compounds. In fact, carbon forms more compounds than any other element and these are collectively referred to as carbon compounds.

Carbon occurs in both elemental and combined forms. The elemental forms of carbon include diamond and graphite, which are allotropes (different structural forms) of carbon. Diamond is the hardest natural substance, while graphite is soft and slippery and conducts electricity due to the presence of free electrons. Another modern allotrope includes fullerenes, such as bucky balls and carbon nanotubes, which have promising applications in nanotechnology and material science.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

Carbon compounds are broadly classified into two main categories :

1. **Organic compounds** : These contain carbon and hydrogen and may also include other elements like oxygen, nitrogen, sulfur etc. They include hydrocarbons (such as methane, ethane, propane), alcohols, acids and polymers (like plastics, rubber). Organic compounds are essential in biological systems, forming the basis of molecules like proteins, carbohydrates, lipids and nucleic acids (DNA and RNA). They are also used widely in industries for example, in the manufacture of fuels, dyes, medicines, pesticides and plastics.
2. **Inorganic compounds** : These include compounds like Carbon dioxide (CO_2), Carbon Monoxide (CO), carbonates (such as calcium carbonate in limestone) and bicarbonates. These compounds are vital in geological and environmental processes, such as the carbon cycle, which maintains the balance of carbon in the eco-system.

Carbon compounds exhibit various properties, most organic compounds have low melting and boiling points, are generally flammable and more soluble in organic solvents rather than water. This makes them useful as fuels and industrial solvents. Their diversity and reactivity make them a central part of the field of chemistry, particularly in synthetic and pharmaceutical industries.

---

31. कार्बन डायऑक्साइड आणि कार्बोनेट्स कोणत्या प्रकारची संयुगे आहेत ?

- (1) सेंद्रिय संयुगे
- (2) असेंद्रिय संयुगे
- (3) धातवीय संयुगे
- (4) आण्विक संयुगे

Carbon dioxide and carbonates are which types of compounds ?

- (1) Organic compounds
- (2) Inorganic compounds
- (3) Metallic compounds
- (4) Nuclear compounds

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

32. खालीलपैकी कोणते विधान ग्रॅफाइट बाबत सत्य आहे ?

- (1) हा सर्वात कठीण नैसर्गिक पदार्थ आहे.
- (2) तो नरम आणि गुळगुळीत आहे आणि विद्युत वाहित करतो.
- (3) तो फक्त हिऱ्याची छेदन करण्यासाठी वापरला जातो.
- (4) तो कार्बनचा कृत्रिम रूप आहे.

Which of the following statements is true about graphite ?

- (1) It is the hardest natural substance.
- (2) It is soft and slippery and conducts electricity.
- (3) It is used only in diamond cutting.
- (4) It is a synthetic form of carbon.

---

33. कार्बनचा अणुक्रमांक किती आहे ?

(1) 04	(2) 06	(3) 08	(4) 12

What is the atomic number of carbon ?

(1) 04	(2) 06	(3) 08	(4) 12

---

34. खालीलपैकी कोणते कार्बनचे अपरूप (allotrope) नाही ?

(1) ग्रॅफाइट	(2) हिऱा
(3) कार्बन डायऑक्साइड	(4) फुलरीन

Which of the following is not an allotrope of carbon ?

(1) Graphite	(2) Diamond
(3) Carbon dioxide	(4) Fullerene

---

35. खालीलपैकी कोणत्या गुणधर्मामुळे कार्बन अनेक संयुगे तयार करू शकतो ?

(1) जास्त अणुभार	(2) आयनिक बंध तयार करण्याची क्षमता
(3) चतुष्क-संयोजकता आणि कॅटनेशन	(4) विकिरणशील स्वरूप

Which of the following properties makes carbon capable of forming many compounds ?

(1) High atomic mass	(2) Ability to form ionic bonds
(3) Tetravalency and catenation	(4) Radioactive nature

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

खालील उतारा वाचून त्याखालील प्रश्न क्रमांक 36 ते 40 ची उत्तरे द्या.

उद्देशपत्रिका ही संविधान ज्या मूलभूत तत्त्वज्ञानावर आणि मूलभूत मूल्यांवर-राजकीय, नैतिक व धार्मिक, आधारित आहे त्याचे प्रतिक आहे. उद्देशपत्रिकेत संविधान सभेचे भव्य व उदात्त दृष्टिकोण आहे. ते देशाच्या संविधानाच्या निर्मात्याच्या स्वप्नांचे व आकांक्षाचे प्रतिबिंब आहे. संविधान निर्मितीमध्ये महत्वाची भूमिका बजावणारे संविधान सभेचे सदस्य अल्लादी कृष्णस्वामी अय्यर यांच्या शब्दात “आपल्या संविधानाची उद्देशपत्रिका आपण इतके दिवस जे विचार करत होतो किंवा स्वप्न पाहत होतो, ती व्यक्त करते.”

संविधान सभेच्या मसुदा समितीचे सदस्य के. एम. मुंशी यांच्या मते, ‘उद्देशपत्रिका ही आपल्या सार्वभौम, लोकशाही, प्रजासत्ताकाची कुंडली आहे’. संविधान सभेचे आणखी एक सदस्य ठाकुरदास भार्गव यांनी उद्देश पत्रिकेचे महत्त्व पुढील शब्दांत मांडले, उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा सर्वात मौल्यवान भाग आहे, तो संविधानाची आत्मा आहे. ती संविधानाची किल्ली आहे. ती संविधानात ठेवलेला रत्न जडित संच आहे. ती एक योग्य मापदंड आहे, ज्याद्वारे संविधानाचे मूल्य मोजता येते. एक प्रतिष्ठीत इंग्रजी राजकीय शास्त्रज्ञ अर्नेस्ट बार्कर यांनी उद्देशपत्रिकेच्या लेखकाच्या राजकीय ज्ञानाला भावपूर्ण आदरांजली वाहिली. त्यांनी उद्देशपत्रिकेचे वर्णन संविधानाचे बीज (key note) असे केले आहे. उद्देशपत्रिकेतील मजकुराने ते इतके प्रभावित झाले की, त्यांनी त्यांच्या लोकप्रिय ग्रंथ, प्रिन्सीपल्स ऑफ सोशल अँड पॉलिटिकल थिअरी (1951) च्या सुरुवातीला ते उद्धृत केले.

भारताचे माजी सरन्यायाधीश एम. हिदायतुल्ला यांनी निरीक्षण नोंदविले की, ‘उद्देशपत्रिका ही अमेरिकेच्या स्वातंत्र्याच्या घोषणेसारखी आहे, परंतु ती केवळ एका घोषणेपेक्षा जास्त आहे. ती आपल्या संविधानाचा आत्मा आहे, जी आपल्या राजकीय समाजाचा नमुना मांडते. त्यात एक गंभीर संकल्प आहे, जो क्रांति शिवाय काहीही बदलू शकत नाही.

उद्देशपत्रिके बाबतचा एक वाद आहे की, उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा भाग आहे किंवा नाही. बेरुबारी युनियन खटल्यात (1960), सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले की, उद्देशपत्रिका संविधानातील अनेक तरतुदीमागील सामान्य उद्देश दर्शविते आणि त्यामुळे संविधान निर्मात्यांच्या मनाची गुरुकिल्ली आहे. शिवाय कोणत्याही अनुच्छेदामध्ये वापरलेले शब्द अस्पष्ट असतील किंवा एकापेक्षा जास्त अर्थ लावू शकतील, अशा ठिकाणी, उद्देशपत्रिकेत नमूद केलेल्या उद्दिष्टांमधून अर्थ लावण्यासाठी काही मदत घेतली जाऊ शकते. उद्देशपत्रिकेचे महत्त्व ओळखूनही, सर्वोच्च न्यायालयाने विशेषतः असे मत मांडले की, उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा भाग नाही.

केशवानंद भारती खटल्यामध्ये (1973) सर्वोच्च न्यायालयाने पूर्वीचे मत फेटाळून लावले आणि उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा एक भाग, असे म्हटले. उद्देशपत्रिका अत्यंत महत्वाची आहे आणि उद्देशपत्रिकेत व्यक्त केलेल्या भव्य आणि उदात्त दृष्टिकोनाच्या प्रकाशात संविधान वाचले पाहिजे आणि त्याचा अर्थ लावला पाहिजे असे निरीक्षण नोंदवले. एलआयसी ऑफ इंडिया खटला मध्ये (1995) देखील सर्वोच्च न्यायालयाने पुन्हा एकदा असे म्हटले की, उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा अविभाज्य भाग आहे.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

Read the following passage and answer questions 36 to 40 below.

The Preamble embodies the basic philosophy and fundamental values-political, moral and religious values on which the Constitution is based. It contains the grand and noble vision of the Constituent Assembly. It reflects the dreams and aspirations of the founding fathers of the Constitution. As per Alladi Krishnaswami Iyer, a member of the Constituent Assembly who played the significant role in making the Constitution, "The Preamble to our Constitution expresses what we had thought or dreamt so long."

According to K. M. Munshi, a member of drafting Committee of the Constituent Assembly, the Preamble is the 'horoscope of our sovereign democratic republic'. Pandit Thakur Das Bhargava, member of Constituent Assembly, summed up the importance of the Preamble in the following words, "The Preamble is the most precious part of the Constitution. It is the soul of the Constitution. It is a key to the Constitution. It is a jewel set in the Constitution. It is a proper yardstick with which we can measure the worth of the Constitution." Ernest Barker, a distinguished English political scientist, paid a glowing tribute to the political wisdom of the authors of the Preamble. He described the preamble as the 'key-note' to the Constitution. He was so moved by the text of the Preamble that he quoted it at the opening of his popular book 'Principles of Social and Political Theory 1951'.

M. Hidayatullah, a former Chief Justice of India, observed, Preamble resembles the declaration of Independence of the United States of America, but is more than a declaration. It is the soul of our Constitution, which lays down the pattern of our political society. It contains a solemn resolve, which nothing but a revolution can alter.

One of the controversies about the Preamble is as to whether it is a part of the Constitution or not. In the Berubari Union Case (1960), the Supreme Court said that the Preamble shows the general purposes behind the several provisions in the Constitution and is thus a key to the minds of the makers of the Constitution. Further, where the terms used in any article are ambiguous or capable of more than one meaning, some assistance at interpretation may be taken from the objectives enshrined in the Preamble. Despite this recognition of the significance of the Preamble, the Supreme Court specifically opined that Preamble is not a part of the Constitution.

In the Keshavananda Bharti case (1973), the Supreme Court rejected the earlier opinion and held that Preamble is a part of the Constitution. It observed that the Preamble is of extreme importance and the Constitution should be read and interpreted in the light of grand and noble vision expressed in the Preamble. In the LIC of India case (1995) also, the Supreme Court again held that the Preamble is an integral part of the Constitution.

36. 'उद्देशपत्रिका ही आपल्या सार्वभौम लोकशाही प्रजासत्ताकाची कुंडली आहे' असे कोणी म्हटले आहे ?

(1) एम. हिदायतुल्ला	(2) के. एम. मुंशी
(3) ठाकुर दास भार्गव	(4) वरीलपैकी एकही नाही

Who said that 'Preamble is the horoscope of our sovereign democratic republic' ?

(1) M. Hidayatullah	(2) K. M. Munshi
(3) Thakur Das Bhargava	(4) None of the above

37. खालीलपैकी कोणत्या खटल्यामध्ये, सर्वोच्च न्यायालयाने "उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा भाग नाही" असे मत नोंदविले आहे ?

(1) केशवानंद भारती खटला	(2) बेरुबारी युनियन खटला
(3) गोलकनाथ खटला	(4) एल. आय. सी. ऑफ इंडिया खटला

In which of the following case, the Supreme Court opined that Preamble is not a part of the Constitution ?

(1) Keshavananda Bharati case	(2) Berubari Union case
(3) Golaknath case	(4) L.I.C. of India case

38. "प्रिन्सिपल्स ऑफ सोशल अँड पॉलीटिकल थिअरी" हे पुस्तक कोणी लिहिले आहे ?

(1) पंडित ठाकूर दास	(2) के. एम्. मुंशी
(3) ए. के. अय्यर	(4) अर्नेस्ट बार्कर

Who has written a Book "Principles of Social and Political Theory" ?

(1) Pandit Thakur Das	(2) K. M. Munshi
(3) A. K. Iyer	(4) Ernest Barker

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

39. 'उद्देशपत्रिका ही संविधानाचा आत्मा आहे', असे कोणी म्हटले आहे ?

अ. अल्लादी कृष्णस्वामी अय्यर

ब. के. एम. मुंशी

क. ठाकुर दास भार्गव

ड. अर्नेस्ट बार्कर

ई. एम. हिदायतुल्ला

(1) फक्त क, ड (2) फक्त ई, अ (3) फक्त क, ई (4) फक्त ब, अ

Who said that, 'Preamble is the soul of the Constitution ?'

A. Alladi Krishnaswami Iyer

B. K. M. Munshi

C. Thakur Das Bhargava

D. Ernest Barker

E. M. Hidayatullah

(1) Only C, D (2) Only E, A (3) Only C, E (4) Only B, A

40. अर्नेस्ट बार्कर, राजकीय विचारवंत, हे कोणत्या देशाशी निगडीत आहे ?

(1) इंग्लंड

(2) अमेरिका

(3) फ्रान्स

(4) जर्मनी

Ernest Barker, a political scientist belongs to which country ?

(1) England

(2) America

(3) France

(4) Germany

पुढील उतारा वाचून त्याखालील प्रश्न क्र. 41 ते 45 ची उत्तरे लिहा.

औद्योगिक क्रांतीमुळं व्यापार, मानवीसंबंध, समाजजीवन, संस्कृती, धर्म यांच्या स्वरूपांत आणि संकल्पनांत क्रांतिकारी बदल झाले. या गोष्टी अर्थातच प्रामुख्याने युरोपात झाल्या. यंत्रांच्या साहाय्याने वस्तूंचे उत्पादन अमाप प्रमाणात होऊ लागले. मोठ्या प्रमाणावर कामगारांची आवश्यकता निर्माण झाली. ती पूर्ण करण्यासाठी मोठ्या संख्येने स्थानिक लोकांना कामावर घेतले गेले. त्यातून राजाचे जे निसर्गदत्त अधिकार वा ईश्वरदत्त अधिकार म्हणा, ते संपले. एक नवा, मोठा व वेगळा संघटित वर्ग तयार झाला. यंत्रांच्या साहाय्याने मोठ्या प्रमाणावर माल तयार होऊ लागला तशी त्याला हुकमी गिऱ्हाईकांची, बाजारपेठांची आवश्यकता भासू लागली. या काळात युरोपातल्या बऱ्याच देशांच्या जगभर वसाहती होत्या. त्या वसाहतीतील पारंपरिक उद्योग मोडून काढून तिथं कृत्रिमरीत्या गरजा निर्माण करून आपला माल खपवणं या देशांना शक्य झालं. वसाहतीच्या देशात उपलब्ध होणारं स्वस्त मनुष्यबळ - खरं म्हणजे कवडीमोलानं मिळणारं मनुष्यबळ - इकडून तिकडे सहज हलवता आलं. भारत, मॉरिशस, वेस्ट इंडिज बेटे किंवा ऑस्ट्रेलियाजवळ फिजी येथे अशाच गरजांपोटी पुष्कळ लोक नेण्यात आले. किंवा आफ्रिकेतून बोटींनी भरभरून काळी माणसे वेठबिगारी करण्यासाठी सध्याच्या अमेरिकेत नेण्यात आली. भारतात आपल्याकडं मांजरपाट नावाचा एक जाडाभरडा कपडा अगदी परवापर्यंत - सुमारे चाळीस वर्षांपूर्वीपर्यंत - अगदी भरपूर मिळत असे. मांजरपाट हे मॅचेस्टर क्लॉथचं देशी नामकरण. इथल्या हातमागावरचा उद्योग मोडकळीस आणून हे स्वस्त कापड इथं दीर्घकाळ वापरलं गेलं. डाक्याची महागडी मलमल आधीही जनसामान्य वापरत नव्हते. नंतर ती नाहीशीच झाली.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

हे सारं बव्हंशी ग्रेटब्रिटन आणि त्याच्या वसाहतींमधलं चित्र म्हणता येईल. पण युरोपात औद्योगिक क्रांती फक्त ब्रिटनमध्येच झाली असं नव्हे तर ती फ्रान्स, हॉलंड, जर्मनी अशी सगळीकडेच झाली. सगळीकडे ती एकाच वेळी झाली असंही नाही. इंग्रजांच्या जशा वसाहती होत्या तशाच फ्रेंच व डच लोकांच्याही होत्या. जर्मनांच्या फार कमी. स्पेन आणि पोर्तुगालच्याही होत्या पण हे दोन्ही देश सगळ्यात आधी वसाहती करून नंतर स्वतः धार्मिक भानगडीत वेगळ्या रस्त्यानं गुंतत गेले. व्यापाराच्या दृष्टीने इंग्रजांच्या वसाहती मोठ्या होत्या. फ्रेंचांच्या, डचांच्या लहान होत्या; तरीही होत्या. जर्मनीत औद्योगिक क्रांती काहीशी उशिरा झाली पण त्यांचं तंत्रज्ञान तुलनेनं अधिक प्रगत होतं. साहजिकच उत्पादनाचा वेग जास्त होता अन् हुकमी बाजारपेठा त्यांच्याकडं फारशा नव्हत्या. त्या मिळवायच्या तर जर्मनांना इंग्रज, फ्रेंच यांचा पराभव करणं आवश्यक होतं. गेल्या शतकातल्या दोन्ही महायुद्धांना ही व्यापारी गरजांची महत्त्वाची पार्श्वभूमी आहे. या महायुद्धांमुळे अपरिमित मानवी संहार, भीषण हानी होऊन युरोपातील जिंकणारे व हरणारे असे सारेच दुबळे होऊन गेले. या महायुद्धाची सगळ्यात कमी झळ पोहोचलेली अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने-ज्यांचा उल्लेख सर्वसाधारणपणे आपण अमेरिका असा करतो ती-आणि ज्यांना सगळ्यात जास्त झळ बसली तो रशिया-ज्यात बाकी सोवियत प्रजासत्ताके होती-अशा दोन महासत्ता युद्धानंतर उदयाला आल्या.

41. मॅचेस्टर क्लॉथ मोठ्या प्रमाणात कोणत्या देशात मिळत होते ?

- (1) अमेरिका (2) भारत (3) मॉरिशस (4) ऑस्ट्रेलिया

42. महायुद्धानंतर कोणत्या दोन महासत्ता उदयास आल्या ?

- (1) अमेरिका-रशिया (2) फ्रान्स-अमेरिका
(3) इंग्रज-भारत (4) ग्रेट ब्रिटन-फ्रान्स

43. औद्योगिक क्रांतीशी संबंधित तीन घटक प्रस्तुत परिच्छेदाच्या आधारे सांगा.

- (1) कामगार, गिऱ्हाईक, बाजारपेठा (2) माल, मनुष्यबळ, निसर्ग
(3) यंत्र, बाजारपेठा, सत्ता (4) पैसा, यंत्र, सत्ता

44. बाजारपेठांची उपलब्धता कोणत्या क्रांतीसाठी आवश्यक असते ?

- (1) धार्मिक (2) सांस्कृतिक (3) सामाजिक (4) औद्योगिक

45. जर्मनांना इंग्रज-फ्रेंच यांचा पराभव करण्याची गरज का भासली ?

- (1) सत्ता संपादन करण्यासाठी (2) हुकमी बाजारपेठा मिळविण्यासाठी
(3) अर्थव्यवस्था मजबूत करण्यासाठी (4) हुकूमशाही निर्माण करण्यासाठी

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

Read the following passage carefully and answer the questions given below

it. Q. No. 46 – 50

Carpenters from time immemorial must have known that tree trunks have rings, which give rise to the grain in a piece of wood. We find them mentioned by associates of Aristotle, but Leonardo da Vinci was the first person to suggest that as trees grow, they add a new ring every year. Today, we understand that when spring arrives and Vegetation comes alive after the dormancy of winter, the cells just inside the bark of a tree start to be divided. They produce large, thin - walled cells that we see as the light - coloured material scientists call early wood. Later in the season, the growth slows down and the cells get smaller and thicker walled. This so - called latewood looks darker and is what makes up the dark rings in a tree trunk. After the latewood forms, the tree becomes dormant again for the winter and the whole cycle repeats. The result is that many species carry in their trunks a series of alternating dark and light bands, each pair corresponding to a year's growth. These contrasting bands are most evident in conifers; distinctions between rings are not as pronounced in most temperate deciduous species and are absent in many tropical trees.

Trees are living archives, carrying within their structure a record not only of their age but also of precipitation and temperature for each year in which a ring was formed. The record might also include the marks of forest fires, early frosts and, incorporated into the wood itself, chemical elements the tree removed from its environment. Thus, if we only knew how to unlock its secrets, a tree could tell us a great deal about what was happening in its neighbourhood from the time of its beginning. Trees can tell us what was happening before written records became available. They also have a great deal to tell us about our future. The records of past climate that they contain can help us to understand the natural forces that produce our weather and this, in turn can help us plan.

---

46. Complete the analogy.

Distinction : Distinct : : Structure : Structural

Wood : Wooden : : Cycle : _____

(1) Cyclic

(2) Cycling

(3) Encycle

(4) Encycling

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

47. Which of the following statements are false in the context of the given passage ?

- a. Aristotle told us that tree trunks add a new ring every year.
- b. All types of trees contain dark and light bands.
- c. Trees contain the record of their age only.
- d. Human beings have unlocked all the secrets contained in trees.

(1) a, c, d

(2) a, b, c

(3) a, b, c, d

(4) a and d

48. The word 'grain' in the passage means _____.

- (1) Fruit or seed of a cereal
- (2) Small hard particle of substance
- (3) Smallest unit of weight
- (4) The natural pattern of lines in the surface of wood

49. Match the following words in A with their meanings in B.

A

- a. archive
- b. dormant
- c. precipitation
- d. deciduous

B

- i. raining snowing
- ii. trees shedding their leaves annually
- iii. a place where historical documents or records are kept
- iv. alive but not growing

	a	b	c	d
(1)	iv	iii	ii	i
(2)	iii	iv	i	ii
(3)	iii	ii	i	iv
(4)	iii	i	iv	ii

50. The alternating dark and light bands are clearly seen in _____.

- (1) Tropical trees
- (2) Deciduous trees
- (3) Conifers
- (4) All types of trees

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

51. खालील विधान (A) आणि कारण (R) साठी योग्य पर्याय निवडा.

विधान (A) : एस्किमो इग्लू मध्ये राहतात.

कारण (R) : बर्फाशिवाय इतर कोणतेही पदार्थ उपलब्ध नाहीत.

- (1) (A) आणि (R) दोन्ही खरे आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.
- (2) (A) आणि (R) दोन्ही खरे आहेत परन्तु (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.
- (3) (A) खरे आहे परंतु (R) खोटे आहे.
- (4) (A) खोटे आहे परंतु (R) खरे आहे.

For the Assertion (A) and Reason (R) below, choose the correct alternative.

Assertion (A) : Eskimos reside in igloos.

Reason (R) : No other material except snow is available.

- (1) Both (A) and (R) are true and (R) is the correct explanation of (A).
- (2) Both (A) and (R) are true but (R) is not the correct explanation of (A).
- (3) (A) is true but (R) is false.
- (4) (A) is false but (R) is true.

52. एका पिशवीत 4 पांढरे, 3 लाल आणि 6 निळे बॉल आहेत. पिशवीतून यादृच्छिकपणे 3 बॉल काढायचे आहेत. ते सर्व लाल असण्याची शक्यता _____ आहे.

(1) $\frac{1}{22}$	(2) $\frac{3}{22}$
(3) $\frac{2}{91}$	(4) $\frac{2}{77}$

A bag contains 4 white, 3 red and 6 blue balls. Three balls are drawn at random from the bag. The probability that all of them are red is _____.

(1) $\frac{1}{22}$	(2) $\frac{3}{22}$
(3) $\frac{2}{91}$	(4) $\frac{2}{77}$

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

53. खालील प्रश्नामध्ये दोन विधाने व दोन अनुमाने I, II दिलेली आहेत. दिलेली विधाने जरी तो वास्तवाशी विसंगत असली तरी सत्य आहेत असे समजा. त्यावरून दिलेल्या अनुमानांपैकी कोणते अनुमान/अनुमाने निघू शकतात ते ठरवा ?

विधाने : I. सर्व कागद पेन आहेत.

II. सर्व टेबल पेन आहेत.

अनुमाने : I. काही टेबल कागद आहेत.

II. एकही टेबल कागद नाही.

(1) फक्त अनुमान I बरोबर	(2) फक्त अनुमान II बरोबर
(3) अनुमाने I व II दोन्ही बरोबर	(4) अनुमाने I व II दोन्ही चूक

In the following question, two statements and two conclusions are given. Assume that the given statements are true, even if they are inconsistent with reality. Determine which of the given conclusion/conclusions can be inferred from it ?

Statements : I. All papers are pens.

II. All tables are pens.

Conclusions : I. Some tables are paper.

II. No table is paper.

(1) Only conclusion I true	(2) Only conclusion II true
(3) Both conclusions I and II true	(4) Both conclusions I and II false

54. T हा P चा भाऊ आहे, R ही P ची मुलगी आहे, M ही T ची बहिण आहे, V हा R चा भाऊ आहे, तर V चा काका कोण ?

(1) M	(2) P
(3) T	(4) M किंवा T

T is brother of P, R is daughter of P, M is sister of T, V is the brother of R, then who is the uncle of V ?

(1) M	(2) P
(3) T	(4) M or T

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

55. खालील श्रेणीमध्ये कोणत्या संख्या प्रश्न चिन्हांच्या जागी येतील ?

69, 53, 76, 46, 83, ?, ?, 32, 97.

- (1) 90, 39 (2) 39, 90 (3) 37, 93 (4) 39, 88

In the following series, which numbers will replace the question marks ?

69, 53, 76, 46, 83, ?, ?, 32, 97.

- (1) 90, 39 (2) 39, 90 (3) 37, 93 (4) 39, 88

56. गटात न बसणारे पद ओळखा.

तलाठी, सर्कल (मंडलाधिकारी), नायब तहसिलदार, उप-मुख्यकार्यकारी अधिकारी, तहसिलदार, उप-जिल्हाधिकारी.

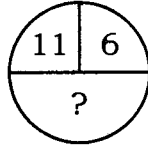
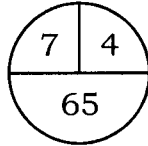
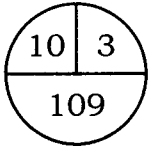
- (1) नायब तहसिलदार (2) उप-मुख्यकार्यकारी अधिकारी
(3) तहसिलदार (4) सर्कल (मंडलाधिकारी)

Identify the position that does not belong to the group.

Talathi, Circle (Mandal Officer), Naib Tahsildar, Deputy Chief Executive Officer, Tahsildar, Deputy Collector.

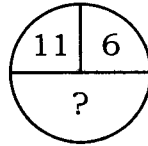
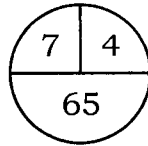
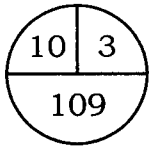
- (1) Naib Tahsildar (2) Deputy Chief Executive Officer
(3) Tahsildar (4) Circle (Mandal Officer)

57. प्रश्नचिन्हांच्या जागी योग्य तार्किक संख्या निवडा.

- (1) 150 (2) 132 (3) 157 (4) 142

Select the appropriate logical number to replace the question mark.

- (1) 150 (2) 132 (3) 157 (4) 142

58. एका गावात पुरुष व स्त्रियांचे प्रमाण 9 : 8 या प्रमाणात आहे. पुरुषांची संख्या ही स्त्रियांच्या संख्येपेक्षा 500 ने जास्त आहे. तर पुरुष व स्त्रिया यांची एकूण संख्या किती ?

(1) 8,500 (2) 6,300 (3) 3,600 (4) 5,800

In a village ratio of men to women is 9 : 8. The number of men is 500 more than the number of women. What is the total number of men and women ?

(1) 8,500 (2) 6,300 (3) 3,600 (4) 5,800

59. जर 'R' हा 'भागाकार' दर्शवितो, 'T' हा 'बेरीज' दर्शवितो, 'W' हा 'वजाबाकी' दर्शवितो आणि 'B' हा 'गुणाकार' दर्शवितो तर $15W12T8R2B6 = ?$

(1) $\frac{11}{12}$ (2) $3\frac{2}{3}$ (3) 27 (4) 3

If 'R' denotes 'divided by', 'T' denotes 'added to', 'W' denotes 'Subtracted from' and 'B' denotes 'multiplied by' then $15W12T8R2B6 = ?$

(1) $\frac{11}{12}$ (2) $3\frac{2}{3}$ (3) 27 (4) 3

60. आई व मुलगी यांच्या वयाचे सध्याचे गुणोत्तर 7:2 आहे. 5 वर्षांपूर्वी त्यांच्या वयाचे गुणोत्तर 6:1 होते, तर त्यांचे सध्याचे वय किती ?

(1) 35, 10 (2) 70, 20 (3) 40, 13 (4) 49, 14

Present age ratio of a mother and daughter is 7:2, five years ago ratio of their ages was 6:1. What are their present ages ?

(1) 35, 10 (2) 70, 20 (3) 40, 13 (4) 49, 14

61. दहा संख्यांची सरासरी 7 आहे, जर प्रत्येक संख्येच्या 15 ने गुणले तर संख्यांच्या नवीन संचाची सरासरी _____.

(1) 105 (2) 150

(3) 180 (4) 170

The average of ten numbers is 7. If each number is multiplied by 15, then the average of the new set of numbers is _____.

(1) 105 (2) 150

(3) 180 (4) 170

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

62. दोन संख्यांचा लसावि हा त्यांच्या मसाविच्या 45 पट आहे. जर एक संख्या 125 असून त्यांच्या मसावि आणि लसाविची बेरीज 1150 आहे, तर दुसरी संख्या _____.

(1) 225 (2) 215 (3) 220 (4) 235

The LCM of two numbers is 45 times their HCF. If one of the number is 125 and sum of their HCF and LCM is 1150, then the other number is _____.

(1) 225 (2) 215 (3) 220 (4) 235

63. एका संख्येच्या अडीच टक्के जर 8 असेल तर ती संख्या कोणती ?

(1) 320 (2) 310
(3) 230 (4) 330

If 2.5 percent of a number is 8, what is that number ?

(1) 320 (2) 310
(3) 230 (4) 330

64. एका आयताची रुंदी a आणि लांबी b आहे, जर रुंदी 20% नी कमी केली आणि लांबी 10% नी वाढवली, तर नवीन आयताचे क्षेत्रफळ ab च्या तुलनेत शेकडेवारीत किती आहे ?

(1) 80% (2) 110% (3) 88% (4) 120%

A rectangle has width a and length b . If the width is decreased by 20% and the length is increased by 10%, then what is the area of new rectangle in percentage compared to ab ?

(1) 80% (2) 110% (3) 88% (4) 120%

65. वाक्याचा अर्थ उत्तम अंमलात आणण्यासाठी योग्य शब्द निवडा.

“काहीतरी कमी किंवा तीव्र करणे”.

(1) तीव्र करणे (2) कमी करणे (3) उत्तेजित करणे (4) वाढविणे

Choose the word that best fits the meaning.

“to make something less severe or intense”.

(1) Intensity (2) Mitigate (3) Provoke (4) Amplify

वाचन करा आणि प्र. क्र. 66 ते 69 या प्रश्नांची उत्तरे द्या.

स्मिताने तिचा विज्ञान प्रकल्प काळजी पूर्वक मोठ्या बॉक्समध्ये ठेवला. तिने तिच्या शिक्षकाने दिलेली चेकलिस्ट दोनदा तपासली, खात्री केली की तिच्या चार्ट्स, मॉडेल आणि स्पष्टीकरण पत्रक घेतले आहेत. तिची आई दारात छत्री घेऊन, ढगाळ आकाशाकडे चिंतेने पाहता होती. शाळेच्या प्रदर्शनास फक्त एक तास बाकी होता आणि त्यांना तिथे पोहोचण्यासाठी बाजारातून चालत जावे लागणार होते.

Read the passage and answer the question 66 to 69.

Smita packed her science project carefully into a large box. She double-checked the checklist her teacher had given, making sure, she had her charts, model and explanation sheet. Her mother waited by the door with an umbrella, glancing nervously at the cloudy sky. The school exhibition was only an hour away and they had to walk through the market to get there.

66. उताऱ्यावर आधारित पुढे काय होऊ शकते ?

- (1) स्मिता तिच्या चार्ट्स घरी विसरते
- (2) तिचा प्रकल्प पावसात खराब होतो
- (3) ती शाळेत येते आणि तिचा प्रदर्शन सेट करते
- (4) तिचा शिक्षक प्रदर्शन रद्द करतो

What might happen next based on the passage ?

- (1) Smita forgets her charts at home
- (2) Her project gets damaged in the rain
- (3) She arrives at school and sets up her exhibit
- (4) Her teacher cancels the exhibition

67. परिस्थितीत कोणती माहिती तातडी असल्याचा संदर्भ देते ?

- (1) स्मिताच्या आईकडे एक छत्री होती
- (2) प्रदर्शनाला फक्त एक तास आहे
- (3) चेकलिस्टमध्ये चार्ट आणि एक मॉडेल समाविष्ट होते
- (4) स्मिताने तिचा बॉक्स काळजीपूर्वक भरला

Which detail suggest urgency in the situation ?

- (1) Smita's mother had an umbrella
- (2) The exhibition is only an hour away
- (3) The checklist included charts and model
- (4) Smita packed her box carefully

कच्च्या कामासाठी जागा / **SPACE FOR ROUGH WORK**

A

68. “ढगांनी भरलेल्या आकाशाकडे चिंताग्रस्त नजरेने पाहणे” हा वाक्प्रचार स्मिताच्या आई बद्दल काय सूचवितो ?

- (1) ती उशिरा पोहोचण्याबद्दल काळजीत आहे (2) तिला स्मिताला जाऊ देण्याची इच्छा नाही
(3) ती हवामानाबद्दल चिंतीत आहे (4) तिने तिची छत्री विसरली आहे

What does the phrase “glancing nervously at the cloudy sky” suggest about Smita’s mother ?

- (1) She is worried about getting late (2) She doesn’t want Smita to go
(3) She is concerned about the weather (4) She forgot her umbrella

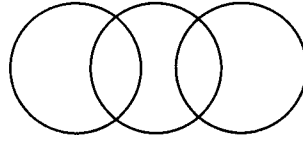
69. या उताऱ्यावर आधारित, स्मिताच्या तिच्या प्रकल्पा कडे असलेल्या वृत्तीत काय दर्शविले जाऊ शकते ?

- (1) ती चिंताग्रस्त आणि तयारीशिवाय आहे (2) ती उत्साही आहे पण अनिश्चित आहे
(3) ती पद्धतशीर आणि समर्पित आहे (4) ती स्वास्थ नसलेली आणि सहज आहे

Based on the passage, what can be inferred about Smita’s attitude towards her project ?

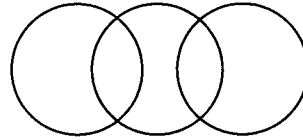
- (1) She is anxious and unprepared (2) She is excited but unsure
(3) She is methodical and committed (4) She is uninterested and casual

70. वेन आकृतीच्या आधारे योग्य पर्याय निवडा.

- (1) भांडी-स्टील-पितळ (2) जलचर-मासे-चिमणी
(3) शिक्षक-मानव-पदवीधर (4) सर्व पर्याय बरोबर आहेत

Based on the Venn diagram choose the correct option.

- (1) Utensils-steel-brass (2) Aquatic animals-fish-sparrow
(3) Teacher-Human-Graduate (4) All options are correct

71. खालील संख्या क्रमाने लावून प्रश्नचिन्हाच्या जागेवर संख्या द्या.

48 : 513 :: 63 : ?

- (1) 730 (2) 512 (3) 729 (4) 513

Arrange the following number in sequence and replace the question mark.

48 : 513 :: 63 : ?

- (1) 730 (2) 512 (3) 729 (4) 513

72. खाली दिलेले शब्द इंग्रजी शब्द-कोषानुसार व्यवस्थित क्रमाने लावा.

- I. Episode
- II. Epistle
- III. Episcopo
- IV. Epigraph

(1) I, II, III, IV (2) IV, II, I, III (3) III, II, I, IV (4) IV, III, I, II

Arrange the following words according to English dictionary.

- I. Episode
- II. Epistle
- III. Episcopo
- IV. Epigraph

(1) I, II, III, IV (2) IV, II, I, III (3) III, II, I, IV (4) IV, III, I, II

73. एका टेबलावर गणित, हिंदी, मराठी, विज्ञान, इतिहास, भूगोल आणि समाजशास्त्र या सात विषयांची पुस्तके एकावर एक ठेवली आहेत. इतिहासाच्या खाली भूगोलाचे पुस्तक आहे व ते मराठीच्या पुस्तकाच्या वर आहे. समाजशास्त्राचे पुस्तक इतिहासाच्या वर असून त्यावर हिंदीचे पुस्तक आहे. गणिताचे पुस्तक विज्ञानाच्या पुस्तकाच्या खाली असून हिंदीचे पुस्तक सर्वात वर नाही, तर इतिहास व भूगोल, तसेच समाजशास्त्र व हिंदी या पुस्तकांच्या जागा आपसात बदलल्यास मध्यभागी कोणते पुस्तक येईल ?

- (1) हिंदी (2) विज्ञान (3) इतिहास (4) समाजशास्त्र

Books on seven subjects Maths, Hindi, Marathi, Science, History, Geography and Sociology are placed one on top of the other on the table. Below the history book is a Geography book which is above a Marathi book. The Sociology book is above the History book and above Sociology book is a Hindi book. The Maths book is below the Science book and the Hindi book is not at the top, then if the places of History and Geography, also Sociology and Hindi books are interchanged, which book will be in the middle ?

- (1) Hindi (2) Science (3) History (4) Sociology

74. रिकाम्या जागी कोणती संख्या येईल ?

4, 7, 11, 16, 22, 29, _____

- (1) 35 (2) 37 (3) 40 (4) 36

What number will be in the blank space ?

4, 7, 11, 16, 22, 29, _____

- (1) 35 (2) 37 (3) 40 (4) 36

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

75. पुढील मांडणीतील रिकामी चौकट भरण्यासाठी तर्कसंगत संख्या दिलेल्या पर्यायातून निवडा.

2	4	8
3	9	?
4	16	32

- (1) 27 (2) 18 (3) 40 (4) 25

Select the logical number from the given options for empty box in the following arrangement.

2	4	8
3	9	?
4	16	32

- (1) 27 (2) 18 (3) 40 (4) 25

Decision making and problem solving Questions No. 76 to 80 :

76. तुम्ही महानगरपालीकेचे वरीष्ठ अधिकारी आहात. म.न.पा. हद्दी मध्ये प्रतिष्ठीत हॉस्पिटलमध्ये डिलीव्हरी साठी आलेल्या महिलेला रुग्णालयात डिपॉजिट भरले नाही म्हणून एडमीट करून घेतले जात नाही, तुम्हाला समाज माध्यमांद्वारे ही बातमी कळते, दुर्दैवाने या महिलेचा उपचाराअभावी मृत्यु होतो.

अधिकारी म्हणून तुम्ही काय कराल ?

- (1) रुग्णालय प्रशासनावर त्वरीत कारवाई कराल.
- (2) रुग्णालय बंद करण्याचे आदेश दयाल.
- (3) भविष्यात अशी घटना घडू नये म्हणून सर्व हॉस्पिटलला आदेश काढाल की अनामत रक्कम न घेताच आपतकालीन उपचार द्यावे. उल्लंघन केल्यास कायदेशीर कारवाई कराल.
- (4) रुग्णालयातील संबंधित डॉक्टर व विभाग प्रमुखांवर चौकशी सुरू करून निष्कर्षानुसार कार्यवाही कराल.

You are a senior officer in the Municipal Corporation. In the reputed hospital within your jurisdiction, woman who arrived for delivery denied admission due to non payment of the deposit. You got this information through social media. Unfortunately the woman died due to lack of medical treatment.

What will you do as an officer ?

- (1) Take action against hospital administration.
- (2) Give order to close the hospital.
- (3) Issue orders to all hospitals that to give immediate medical treatment and no advance deposit should be taken during admission in emergencies to avoid such incidence in future. If disobeyed will take legal action.
- (4) Initiate an inquiry against the concerned doctor and department head of the hospital, based on the findings take appropriate action.

77. मंजुरीसाठी पाच खाजगी निवासी आश्रम शाळांचे सर्वेक्षण तुम्हाला करायचे आहे. या आश्रमशाळांचे अस्तित्व, त्यांच्या इमारती, त्यातील सर्व सुविधा, पटसंख्या व प्रत्यक्षातील दैनंदिन उपस्थिती, नियमानुसार शिक्षकांच्या नेमणुका इत्यादींची परिस्थिती पाहून तुम्ही अहवाल देणार आहात. एका मुलीच्या शाळेत राहण्याची सुविधा फारच निकृष्ट होती असे तुमच्या लक्षात आले. बारकाईने पाहताना तुम्हाला त्या इमारतीत सर्व विद्यार्थिनी खांद्यांत वाकून चालताना दिसल्या. एकाही मुलीला छताखाली ताठ उभे राहता येत नव्हते. तुम्ही कोणते निर्णय घ्याल ?

- (1) दुर्गम भागातील या गरीब मुलींना निवासी शाळेत शिक्षण घ्यायला मिळते तेच पुरेसे आहे विचार करून शाळेला मंजुरी देईन.
- (2) 'पुरेशा निधी अभावी या भागात शाळा चालवणे कठीण आहे' वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन तुम्ही शाळेच्या मंजुरीसाठी शिफारस करेन पण त्याच वेळी शक्य तितक्या लवकर सुविधांनी सज्ज इमारत बांधल्यासच यापुढे मंजुरी मिळेल असे स्पष्ट करेल.
- (3) सर्व सुविधांनी सज्ज इमारत असली तरच मान्यता मिळेल असे नोंदवून शाळेची मान्यता रद्द करेन.
- (4) सर्व सुविधांनी सज्ज इमारत असली तरच मान्यता मिळेल असे नोंदवून शाळेची मान्यता रद्द करेन. पण त्याच वेळी संबंधित मुलींच्या शिक्षणात खंड पडणार नाही याची व्यवस्था करण्यात संचालकांना आवश्यक ते साहाय्य करेन.

You want to survey five private residential Ashram Schools for approval. You are going to report on the existence of these Ashram Schools, their buildings, all their facilities, number of students and actual daily attendance, appointment of teachers as per rules, etc. You noticed that the accommodation facilities was very poor in one girl's school. You noticed that all the girls were walking with their shoulders bent. None of the girls could stand upright under the roof. What decision will you take ?

- (1) I will approve the school as per thinking that these poor girls from remote area get education in the residential school this is sufficient for them.
- (2) Know the fact that 'it is difficult to run a school in this area due to sufficient fund' therefore you will recommend the approval of the school but at the same time clarify that further approval will be given only if the building constructed with facilities as soon as possible.
- (3) Cancel the recognition of the school by stating that 'Recognition will be approved only if the building is equipped with all necessary facilities'.
- (4) Cancel the recognition stating that 'Recognition will be granted only if the building is equipped with all necessary facilities'. But at the same time will give all necessary assistance to the director to ensure that the education of the girls concerned is not interrupted.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

78. राणी आणि रमेश एक विवाहीत जोडपे होते. एके दिवशी ते रमेशच्या मित्राच्या लग्न समारंभाला गेले. रमेश एका बहुराष्ट्रीय कंपनीत वरिष्ठ कार्यकारी पदावर असून देखील तो लग्न समारंभात आणि आपल्या जून्या मित्रांसोबत गप्पा गोष्टीत रममाण होतो. दुसऱ्या दिवशी रमेशचा वर्गमित्र रितेश त्याच्या भावाची शिफारस घेवून त्याच्या घरी येतो, तो रमेशला आग्रह करतो तु तुझ्या अधिकाराचा वापर करून माझ्या भावाला तुझ्या कंपनीत नोकरी द्यावी. राणी रमेश ला आग्रह करते की, रितेश कडून मोठी रक्कम घेवून एखादी छोटी नोकरी दे. तुम्ही रमेशच्या जागेवर असता तर काय निर्णय घेतला असता ?

- (1) रितेश चा भाऊ हा एक गरजू मुलगा आहे. माझ्याकडे अधिकार आहे म्हणून त्याला मी नोकरी देईन.
- (2) मी रितेश ला स्पष्टपणे सांगेल की, मी त्याच्या साठी असे काही ही करू शकत नाही.
- (3) मी राणीने सांगितलेली ऑफर मान्य करेल.
- (4) मी रितेश च्या भावाला योग्य मार्गाने नोकरीसाठी आवेदन पत्र देण्यास सांगेल.

Rani and Ramesh was a married couple. One day they went for a wedding function of Ramesh's friend. Ramesh held a senior executive position in a Multinational Company still he completely involved in the marriage function and enjoyed with old friends. The next day Ritish Ramesh's classmate arrived his place and insisted Ramesh that use his power and appoint his brother in his company. Rani insisted Ramesh that take the huge amount and offer a small job. If you are in place of Ramesh what will you do ?

- (1) Ritish brother is a needy boy, I have the power, so I will offer him a job.
- (2) I will straight forwardly inform Ritish, that I will not do like this for him.
- (3) I will accept the offer of Rani.
- (4) I will ask Ritish's brother to apply through a proper channel.

79. प्रतिमा आणि कविता चांगल्या मैत्रीणी होत्या. त्या दोघी अभ्यास सोबत करायच्या. इयत्ता 9 वी च्या त्यांच्या विज्ञानाच्या पेपरात काही प्रश्न अभ्यासक्रमाच्या बाहेरील होते. त्यामुळे सर्व मुलांनी ते प्रश्न बदलून मिळावे किंवा परीक्षा नंतर घेण्यात यावी अशी मागणी केली. परंतु विज्ञानाच्या शिक्षकांनी ही मागणी मान्य केली नाही. कविता सोबत सर्व मुले परीक्षा हॉल मधून बाहेर पडले. प्रतिमाने परिस्थिती समजून घेतली आणि पेपर लिहीला. फक्त प्रतिमाच परीक्षेत पास झाली.

प्रतिमा संदर्भात तुमचे मत काय ?

- (1) प्रतिमा ही आज्ञाकारक मुलगी आहे.
- (2) प्रतिमा ही स्वार्थी मुलगी आहे.
- (3) प्रतिमा ला परीक्षेचे महत्त्व समजले आहे.
- (4) प्रतिमा ही कधीच चांगली मैत्रीण घेऊ शकत नाही.

Pratima and Kavita were good friends. They both studied together. In their IX Std. Science paper some questions were out of syllabus. Therefore all the students demanded to change those questions or postpone the exam. Science teacher did not accepted this. All the students with Kavita left the exam hall. Pratima understood the situation and she wrote the paper. Only Pratima passed the examination.

What is your opinion about Pratima ?

- (1) Pratima is a obedient girl.
- (2) Pratima is a selfish girl.
- (3) Pratima understood the importance of examination.
- (4) Pratima will never be a good friend.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

A

80. एका क्षेत्रातील जमीन सुपीक आहे परंतु मागील तीन वर्ष पासून पुरेसा पाऊस पडत नसल्यामुळे शेतकरी त्रस्त झालेला आहे. शेतकऱ्यांनी शेतीसाठी कर्ज घेतलेले आहे आणि कर्ज फेडता न आल्यामुळे काही शेतकऱ्यांनी आत्महत्या केल्या आहेत. अशी परिस्थिती शासनाने कशी हाताळावी ?

- (1) टँकर द्वारे जवळच्या नदीतून शेतीसाठी पाणी पुरवठा करण्याची शेतकऱ्यांसाठी मोफत सोय उपलब्ध करून द्यावी.
- (2) शेतकऱ्यांना दुसरीकडे स्थलांतरित व्हायला सांगावे.
- (3) शेतकऱ्यांचे कर्ज माफ करून त्यांना दिलासा द्यावा.
- (4) राज्य, केंद्र सरकार आणि संबंधित पर्यावरण प्राधिकरणाच्या मान्यतेच्या अधिन राहून, नदीला त्या भागाशी जोडणारी एक जलवाहिनी तात्काळ बांधली जावी.

The land in one area is fertile but the farmers are suffering due to lack of sufficient rainfall from the last three years. Farmers have taken loans for farming and some farmers have committed suicide due to failure of refund loans. How should government handle such a situation ?

- (1) Farmers should be provided with free water supply for agriculture from nearby river through tankers.
- (2) Farmer should be asked to migrate elsewhere.
- (3) Farmer's loan should be waived to give relief.
- (4) Immediate piping to be done to link the river to that area, subject to the clearance from the State, Central Government and concerned environmental authorities.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK

P.T.O.

A

सूचना - (पृष्ठ 1 वरून पुढे.....)

- (8) प्रश्नपुस्तिकेमध्ये विहित केलेल्या विशिष्ट जागीच कच्चे काम (रफ वर्क) करावे. प्रश्नपुस्तिकेव्यतिरिक्त उत्तरपत्रिकेवर वा इतर कागदावर कच्चे काम केल्यास ते कॉपी करण्याच्या उद्देशाने केले आहे, असे मानले जाईल व त्यानुसार उमेदवारावर शासनाने जारी केलेल्या “परीक्षांमध्ये होणाऱ्या गैरप्रकारांना प्रतिबंध करण्याबाबतचे अधिनियम-82” यातील तरतुदीनुसार कारवाई करण्यात येईल व दोषी व्यक्ती कमाल एक वर्षाच्या कारावासाच्या आणि/किंवा रुपये एक हजार रकमेच्या दंडाच्या शिक्षेस पात्र होईल.
- (9) सदर प्रश्नपुस्तिकेसाठी आयोगाने विहित केलेली वेळ संपल्यानंतर उमेदवाराला ही प्रश्नपुस्तिका स्वतःबरोबर परीक्षाकक्षाबाहेर घेऊन जाण्यास परवानगी आहे. मात्र परीक्षा कक्षाबाहेर जाण्यापूर्वी उमेदवाराने आपल्या उत्तरपत्रिकेचा भाग-1 समवेक्षकाकडे न विसरता परत करणे आवश्यक आहे.

नमुना प्रश्न

प्र. क्र. 201. सतीची चाल नष्ट करण्यासाठी कोणी मूलतः प्रयत्न केले ?

- (1) स्वामी दयानंद सरस्वती (2) ईश्वरचंद्र विद्यासागर
(3) राजा राममोहन रॉय (4) गोपाळकृष्ण गोखले

ह्या प्रश्नाचे योग्य उत्तर “(3) राजा राममोहन रॉय” असे आहे. त्यामुळे या प्रश्नाचे उत्तर “(3)” होईल. यास्तव खालीलप्रमाणे प्रश्न क्र. 201 समोरील उत्तर-क्रमांक “(3)” हे वर्तुळ पूर्णपणे छायांकित करून दाखविणे आवश्यक आहे.

प्र. क्र. 201. ① ② ● ④

अशा पद्धतीने प्रस्तुत प्रश्नपुस्तिकेतील प्रत्येक प्रश्नाचा तुमचा उत्तर-क्रमांक हा तुम्हाला स्वतंत्ररीत्या पुरविलेल्या उत्तरपत्रिकेवरील त्या त्या प्रश्न-क्रमांकासमोरील संबंधित वर्तुळ पूर्णपणे छायांकित करून दाखवावा. ह्याकरिता फक्त काळ्या शाईचे बॉलपेन वापरावे, पेन्सिल वा शाईचे पेन वापरू नये.

कच्च्या कामासाठी जागा / SPACE FOR ROUGH WORK